

בס"ד. שיחת אחרון של פסח, ה'תשכ"ד.

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א נטל ידיו הק' לסעודה. אח"כ צוה לנגן "ממצרים גאלתנו".

א"ב. דוברי אודות מ"ש רבינו הזקן בשו"ע²: "בשביעי ושמיני של פסח נוהגין לומר בתפלה ובקידוש זמן חירותנו, כמו ביום טוב הראשון" (אף שיש חילוקי דעות בזה³) — דיש לומר, שמ"ש "כמו ביום טוב הראשון" (בכ"ף הדמיון), הכוונה בזה היא למעליותא, כיון שמעלת שביעי של פסח ואחרון של פסח היא גדולה יותר ממעלת הימים הראשונים דחג הפסח, מצד שייכותם לגאולה העתידה שתהי' באופן נעלה יותר מיציאת מצרים.

ונתבאר, שביצי"מ ביררו בני"י רק את רכושם של המצריים, שהוא מקליפת נוגה, ואילו בנוגע להמצריים עצמם, שהם מג' קליפות הטמאות — "לא נשאר בהם עד אחד"⁴, לפי שבזמן הזה אין בכחנו לברר ג' קליפות הטמאות; וזהו החידוש דלעתיד לבוא, שאז תשאר מציאותם של אוה"ע (לא כמו ביצי"מ ש"אחד מהם לא נותר"⁵), אלא שיתהפכו לטוב, שזהו"ע בירור ג' קליפות הטמאות.

וזהו גם מ"ש בהפטרה דאחש"פ "וארי' כבקר יאכל תבן" — שגם הארי' יתהפך מאכזריותו כו', שזהו חידוש גדול יותר מזה ש"עתידי חזיר ליטהר"⁷, כיון שחזיר יש לו סימן טהרה א' (והו"ע קליפת נוגה כפי שנתלבשה בג' קליפות הטמאות), ואילו ארי' אין לו סימן טהרה כלל (ג' קליפות הטמאות ממש), ואעפ"כ יתברר כו'.

כמו"כ דובר אודות המעלה המיוחדת דקביעות שנה זו, שאחרון של פסח חל ביום השבת, ובזה גופא — מעלה יתירה בזמן המנחה, רעוא דרעוין.

(1) שיחות א"ב לא הגיעו לידינו לעת-עתה
 בשלימותן, כי אם איזה נקודות בלבד (המו"2).
 (2) או"ח סת"צ סי"ב.
 (3) ראה שיירי כה"ג לטווא"ח סתפ"ז בשם
 דרשות מהרי"ל. דרכי משה ודרישה לטווא"ח
 סת"צ, ובח"י שם סק"ט.
 (4) בשלח יד, כח.
 (5) תהלים קו, יא.
 (6) ישעי' יא, ז.
 (7) ראה בהנסמן בלקו"ש חכ"ט ע' 128
 בשוה"ג.

ובהתאם לכך — ינגנו עתה הניגון "הוא אלקינור", שזהו הניגון המתאים לזמן זה.

* * *

ג. בהתוועדות אחרון של פסח דשנת תש"ד (לפני עשרים שנה) אמר כ"ק מו"ח אדמו"ר⁸:

אחרון של פסח הוא הגילוי דמשיח, וההכנה לזה הו"ע התשובה, שהרי כל גילוי דורש הכנה לפניו, כמו שאכילת מצה פועלת את הגילוי דמלך מלכי המלכים הקב"ה⁹.

על הפסוק¹⁰ "ורוח אלקים מרחפת" איתא במדרש רבה¹¹ "זה רוחו של משיח . . באיזה זכות ממשמשת ובאה, המרחפת על פני המים, בזכות התשובה שנמשלה למים, שנאמר¹² שפכי כמים לבך".

הכוונה בתשובה זו היא ע"ד הענין דהלך וגעה וכו'¹³, שזהו מעומק ופנימיות הנפש, וזוהי ההכנה לגילוי המשיח.

ע"כ דברי הרב.

ד. ולהעיר, שענין זה שהגילוי דמשיח הוא ע"י התשובה מפורש גם בגמרא¹⁴: "אם ישראל עושין תשובה נגאלין", וכן פסק הרמב"ם¹⁵: "אין ישראל נגאלין אלא בתשובה".

ומובן, שאין הכוונה (רק) לענין התשובה על חטאים עונות ופשעים, אלא (גם) לענין התשובה כפי שהוא אצל צדיקים, כדאיתא בזהר¹⁶ "משיח אתא לאתבא צדיקייא בתיובתא".

וככל הענינים שבפנימיות התורה, מרומז גם ענין זה בנגלה דתורה¹⁷:

איתא בגמרא¹⁸: "אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב". ולכאורה אינו מובן: מהו הצורך בענין התשובה בדור "שכולו זכאי"?! — והרי בדברי הגמרא "אם ישראל עושין תשובה נגאלין" לא נזכרו תנאים כלל, ומזה מובן, שבכל מעמד ומצב — גם בדור "שכולו

8) נדפס בטה"ש תש"ד ע' 166.	14) סנהדרין צז, ב (וראה גם יומא פו, ב:
9) ראה לקו"ת צו יג, ג ואילך. סה"מ	"גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה").
10) אעת"ר ס"ע פד ואילך.	15) הל' תשובה פ"ז ה"ה.
11) בראשית א, ב.	16) ראה זח"ג קנג, ב. לקו"ת דרושי
12) ב"ר פ"ב, ד.	שמע"צ צב, ב. ובכ"מ.
13) איכה ב, יט.	17) ראה גם לעיל ס"ע 228 ואילך. וש"נ.
14) ראה ע"ז יז, א.	18) סנהדרין צח, א.

זכאי" — צריכים ישראל לעשות תשובה, ורק אז נגאלין. ועכצ"ל, שהכוונה היא גם לענין התשובה כפי שהוא אצל צדיקים.

וטעם הדבר — כי, הצורך בענין התשובה הוא לא רק בכדי לבטל ענינים בלתי-רצויים (ואז באה הגאולה מצד עצמה), אלא תשובה היא ההכנה שמעוררת את גילוי המשיח.

ה. וצריך להבין:

הגילוי ש"נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה"¹⁹ הוא לכאורה נעלה יותר מהגילוי דמשיח, שהרי משיח הוא בשר ודם, "חוטט מגזע ישי"י"²⁰, "מלך מבית דוד .. (ש)יכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה' וכו"²¹, אשר, לאחר כל העילויים שנאמרו בו, הרי זה שלא בערך כלל להגילוי ד"מלך מלכי המלכים הקב"ה".

וכיון שההכנה היא לפי ערך הגילוי, נמצא, שענין המצה, שהיא הכנה להגילוי ד"מלך מלכי המלכים הקב"ה", הוא נעלה יותר מענין התשובה, שהיא הכנה להגילוי דמשיח.

ולכאורה הרי זה דבר פלא, כי: (א) ידוע ומבואר בכ"מ²² שתשובה היא למעלה מכל המצוות (כולל גם מצות מצה). (ב) ע"י ההכנה דמצה באה הגאולה ממצרים שיש אחרי' גלות, ואילו ע"י ההכנה דתשובה תבוא הגאולה העתידה שאין אחרי' גלות²³. וכיון שכל הכנה היא מעין הגילוי, הרי מזה גופא מוכח שענין התשובה הוא נעלה יותר מענין המצה!?

גם צריך להבין בדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר שההכנה לגילוי המשיח הו"ע התשובה, שהרי כל גילוי דורש הכנה לפניו, כמו שאכילת מצה פועלת את הגילוי דמלך מלכי המלכים הקב"ה — דלכאורה, ענין זה שכל גילוי דורש הכנה לפניו, הוא דבר המובן מעצמו, ואין צורך להביא דוגמא לדבר מאכילת מצה שפועלת את הגילוי דמלך מלכי המלכים הקב"ה. אבל, מדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר הנ"ל, משמע, שיש קס"ד שאין צורך בהכנה, ולכן מביא ראי' מהגילוי דמלך מלכי המלכים הקב"ה שבא ע"י אכילת מצה.

ו. ויש לבאר תחילה כיצד היתה אכילת מצה יכולה להיות הכנה להגילוי דמלך מלכי המלכים הקב"ה — הכנה ששייכת והיא מעין ודוגמא עכ"פ לגילוי זה — דלכאורה אינו מובן:

(22) ראה תו"מ חל"ח ס"ע 30. וש"נ.

(23) ראה מכילתא בשלח טו, א. הובא

בתוד"ה ה"ג ונאמר — פסחים קטז, ב.

(19) נוסח הגש"פ.

(20) ישע"י יא, א.

(21) רמב"ם הל' מלכים ספ"א.

ידוע שבהיותם במצרים היו בני"י שקועים במ"ט שערי טומאה²⁴. ועד כדי כך, שאפילו לאחר ש"נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה", בחצות הלילה, נשאר עדיין שקועים במ"ט שערי טומאה, שלכן, היציאה ממצרים "בעצם היום הזה"²⁵ (כו"כ שעות לאחר הגילוי דמ"ה הקב"ה) הוצרכה להיות באופן ש"לא עיכבן אפילו כהרף עין"²⁶, כי, אילו היו בני"י שוהים עוד רגע במצרים, היו כבר נוגעים ("זיי וואָלטן זיך פאַרטשעפעט") בשער הנו"ן, ושוב לא היו נגאלים לעולם (כמבואר בספרי קבלה²⁷).

וא"כ, איך יתכן שאכילת מצה ע"י בני"י בהיותם שקועים במ"ט שערי טומאה, היתה הכנה לגילוי דמלך מלכי המלכים הקב"ה — הרי זה ענין שבאין ערוך לגמרי, מן הקצה אל הקצה!?

ז. ויובן בהקדם הביאור בסיפור המדרש²⁸ אודות רבי חנינא בן דוסא שרצה לעלות לרגל, ולא הי' לו מה להביא, ובהיותו בדרך ראה אבן גדולה ורצה להביאה, אבל לא הי' בכחו לשאתה, וזימן לו הקב"ה חמשה מלאכים בדמות בני אדם, ואמרו לו, "אנו מעלים אבן לירושלים, ובלבד שתתן ירך ואצבעך עמנו, נתן ידו ואצבעו עמהם, ונמצאו עומדים בירושלים".

ולכאורה אינו מובן — דממה־נפשך: אם יש צורך בעבודתו, ולולי זאת לא היו המלאכים מעלים את האבן — מהי התועלת בכך שהעבודה שלו מתבטאת רק בכך ש"נתן ידו ואצבעו עמהם"!

אך הענין הוא — שכיון שענין זה נגע לו בעצם נקודת נפשו, אזי גם נתינת אצבע, אצבע קטנה, נחשבת לעבודה.

החילוק בין "אצבע קטנה" לעשי' בכל כחו (כמו סמיכה בכל כחו²⁹), או בין אצבע קטנה לאברים הפנימיים, עד למוח לב וכבד שהם "תלת שליטין"³⁰, הוא, כאשר העבודה היא רק מצד כחות הגלויים; אבל כאשר העבודה היא מצד עצם נקודת החיות — אין חילוק ביניהם, וכידוע שהעצם כשאתה תופס במקצתו אתה תופס בכולו³¹.

ח. ועד"ז מובן בנוגע לעבודת בני"י בתור הכנה להגילוי ד"מלך מלכי המלכים הקב"ה":

28 קה"ר ושהש"ר בתחלתם. וראה גם

תו"מ חכ"ז ע' 176. וש"נ.

29 ראה חגיגה טז, ב.

30 זח"ב קנג, א.

31 ראה תר שם טוב בהוספות סרכ"ז.

וש"נ.

24 ראה זו"ח ר"פ יתרו.

25 בא יב, מא.

26 מכילתא ופרש"י עה"פ.

27 ראה שיחת אחש"פ דאשתקד סי"ט

(תו"מ חל"ו ריש ע' 315). וש"נ.

עבודת בניי היתה אז מתוך מס"נ — הן דם הפסח (כמסופר במדרשי חז"ל³² בנוגע ללקיחת השה — "משכו וקחו לכם גו"³³ — שהי' הע"ז של מצרים), והן דם המילה, "בדמיך חיי"³⁴ — שזוהי עבודה שמצד עצם הנשמה, שבה לא שייך ענין של גלות³⁵, ועאכו"כ שלא שייך לומר שהיא שקועה במ"ט שערי טומאה ח"ו. ולכן היתה עבודתם יכולה להיות הכנה להגילוי דמלך מלכי המלכים הקב"ה.
ובפרטיות יותר:

בדם הפסח ודם המילה — "בדמיך חיי" — בא לידי גילוי ענין המס"נ שמצד עצם הנשמה שלא שייך בה ענין של גלות; ואילו הקשר דעצם הנשמה עם הכחות הגלויים נעשה ע"י אכילת מצה (שהרי אכילת מצה אינה ענין של מס"נ, אלא ענין שמצד כחות הגלויים), ע"ד ובדוגמת "אצבע קטנה" שגם בה נמשך עצם החיות.

וזהו הדיוק בדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר בשיחה הנ"ל שאכילת מצה פועלת את הגילוי דמלך מלכי המלכים הקב"ה — אכילת מצה דייקא, ולא דם הפסח ודם המילה — כי, דוקא אכילת מצה היא בבחינת "אצבע קטנה" שגם בה נמשך עצם החיות (ענין המס"נ שבדם הפסח ודם מילה הקשור עם עצם הנשמה).

וע"י הקדמת ההכנה דאכילת מצה, נעשה הגילוי דמלך מלכי המלכים הקב"ה באופן שנתן כח לבניי להטהר מזוהמתם ולהתקדש בקדושה העליונה, ע"י העבודה דספירת העומר במשך מ"ט ימים, שנתעלו במ"ט שערי קדושה³⁶, מן הקצה אל הקצה בתכלית.

ט. אמנם, ההכנה דאכילת המצה אינה אלא ביחס להגילוי ד"מלך מלכי המלכים הקב"ה":

ובהקדמה — שבנוגע להגילוי דחג הפסח מצינו הלשון "נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה" (כנ"ל), ומצינו גם הלשון "ויוציאנו ה' ממצרים"³⁷ .. לא ע"י מלאך .. אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו"¹⁹.

והענין בזה:

מבואר³⁸ בפירושו "מלך מלכי המלכים" — ש"המלכים הם המלכים

(36) ראה לקו"ת במדבר יא, ד ואילך.

ובכ"מ.

(37) תבוא כו, ח.

(38) לקו"ת צו יב, ב.

(32) ראה טור או"ח סת"ל. ועוד.

(33) בא יב, כא.

(34) יחזקאל טז, ו. וראה מכילתא ופרש"י

בא יב, ו.

(35) ראה תו"מ סה"מ אב ע' קמח. וש"נ.

שלמטה בעוה"ז, ומלכי המלכים הם השרים העליונים שבצבא מרום .. והקב"ה נקרא מלך על מלכי המלכים. ועוד נקרא מלך מלכי המלכים בבחי' מלכותו והנהגתו העולמות ע"י עשר הספירות, המלכים הם נה"י, ומלכי חג"ת, ומלך מלכי היינן חב"ד, כי בעולם העשי' מאירים בחי' נה"י, ובעולם היצירה מאיר חג"ת, ובעולם הבריאה בינה, אך באצילות מאיר בחינת חכמה, והיינו כי בחכמה שורה אור א"ס ב"ה שהוא הנקרא מלך מלכי המלכים".

אמנם, "הקב"ה בכבודו ובעצמו" — קאי על מלכות דא"ס ועצמות דא"ס שלפני הצמצום³⁹, שזוהי דרגא נעלית יותר באיך-ערוך מהדרגא ד"מלך מלכי המלכים", שהרי אע"פ שגם עולם האצילות הוא עולם האחדות, שיש שם רק אלקות, "והוא אינון ואינון הוא"⁴⁰, מ"מ, יש בו ההגבלה דעשר ספירות, עשר ולא תשע עשר ולא אחד עשר⁴¹.

ועפ"ז מובן שהענין דאכילת מצה בתור הכנה להגילוי מלמעלה שייך רק להדרגא ד"מלך מלכי המלכים", שביחס לדרגא זו שייך ענין של אתערותא דלתתא שעל ידה יומשך אתערותא דלעילא; משא"כ ביחס ל"הקב"ה בכבודו ובעצמו", לא שייך ענין של אתערותא דלתתא שעל ידה יומשך אתערותא דלעילא, כיון שזוהי בחינה עליונה ביותר שאין אתעדל"ת מגעת שם כלל.

והיינו, שהגילוי ד"הקב"ה בכבודו ובעצמו" אינו ענין שנעשה ע"י עבודה (אתערותא דלעילא שבאה ע"י אתערותא דלתתא), כי אם באופן ש"קוב"ה לא שריא אלא באתר שלים"⁴², היינו, שאינו שורה ומתגלה אלא כשיש שלימות במעשה התחתונים, שכבר נשפע עליהם אתעדל"ע שלפי ערך אתעדל"ת, אזי שורה ומתגלה ג"כ האתעדל"ע שלמעלה מעלה מערך האתעדל"ת כלל⁴³.

וזוהו שמבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר שאכילת מצה פועלת את הגילוי ד"מלך מלכי המלכים הקב"ה", ואינו מזכיר את הגילוי ד"הקב"ה בכבודו ובעצמו" — כי, מה שנפעל ע"י אכילת מצה הוא רק הגילוי ד"מלך מלכי המלכים הקב"ה", שזוהי בחי' שנמשכת ע"י אתעדל"ת, משא"כ הגילוי ד"הקב"ה בכבודו ובעצמו" אינו ענין שנפעל ע"י אכילת מצה, שהרי גילוי זה הוא מבחי' שאין אתעדל"ת מגעת שם כלל; אלא, שלאחרי שאכילת

(40) זח"ג ע, א.

(41) ספר יצירה פ"א מ"ד.

(42) ראה זח"ג צ, ב.

(43) ראה לקו"ת שה"ש כד, א"ב. ובכ"מ.

(39) הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים ע'

כד — מכתבי כ"ק אדמו"ר נ"ע (ראה סה"מ

אעת"ר ע' עה. המשך תער"ב ח"ב ע' תתקכד.

(ועוד).

מצה פועלת הגילוי ד"מלך מלכי המלכים הקב"ה", הרי זה בבחי' "אתר שלים" שבו יוכל להיות נמשך מלמעלה הגילוי ד"הקב"ה בכבודו ובעצמו".

י. והנה, מהחילוקים שבין הגילוי ד"מלך מלכי המלכים הקב"ה" להגילוי ד"הקב"ה בכבודו ובעצמו" — שהגילוי ד"מלך מלכי המלכים הקב"ה" נמשך אצל בני" בפנימיותם, ופעל בהם הנתינת כח להתברר ולהזדכך ולהתעלות במ"ט שערי קדושה, משא"כ הגילוי ד"הקב"ה בכבודו ובעצמו" שהי' בבחי' מקיף ולפי שעה בלבד.

ומטעם זה הי' גם כללות הענין דיצי"מ באופן של הפסק (היפך התכונה של דבר אמיתי שאין לו הפסק), שלאחרי כן הי' ענין של גלות כו' — כיון שהגילוי ד"הקב"ה בכבודו ובעצמו" הי' בבחי' מקיף ולפי שעה בלבד.

וענין זה הוא מהחידושים שיהיו בגילוי המשיח — שתהי' גאולה נצחית שאין אחרי' גלות, והיינו, לפי שלעתיד לבוא יהי' הגילוי ד"הקב"ה בכבודו ובעצמו" באופן שיומשך בפנימיות ובקביעות, כמובן ממ"ש" "ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר גו'", כידוע⁴⁵ מעלת הראי' שעל ידה דוקא לוקחים את העצם.

יא. אמנם, מצד גודל מעלת הגילוי דמשיח שאז יהי' הגילוי ד"הקב"ה בכבודו ובעצמו", שזהו"ע שבאין ערוך לגמרי, יש מקום לומר שביחס לגילוי כזה לא שייך ענין של הכנה.

ועל זה מבאר בהשיחה שכל גילוי, ככל שתגדל מעלתו, דורש הכנה, ומביא ראי' מאכילת מצה שהיתה הכנה לגילוי ד"מלך מלכי המלכים הקב"ה":

גם בענין זה יש מקום לקס"ד שלא שייך ענין של הכנה כלל, מצד ריחוק הערך שבין מעמדם ומצבם של בני" שהי' בתכלית הירידה ובין עוצם מעלת הגילוי דמלך מלכי המלכים הקב"ה, שהוא ריחוק מן הקצה אל הקצה בתכלית.

וזהו החידוש שבדבר — שגם ביחס לגילוי שבאין ערוך כלל צריך להיות ענין של הכנה, שהרי דוקא ע"י ההכנה דאכילת מצה נעשה הגילוי ד"מלך מלכי המלכים הקב"ה", ולא עוד אלא שע"ז נעשו בבחינת "אתר

45) ראה המשך תער"ב ח"א ע' תקמא ואילך. ועוד.

44) ישע"י מ, ה.

שלים" שבו יוכל להיות הגילוי ד"הקב"ה בכבודו ובעצמו". ומזה מוכח, שגם להגילוי דמשיח צריך להיות ענין של הכנה.

וההכנה לגילוי המשיח הו"ע התשובה:

ובהקדם הידוע⁴⁶ בענין ראש השנה, שאז חוזרים כל הענינים לקדמותם, וצריכים לעורר ולהמשיך משורש ומקור הראשון כו', עד למהותו ועצמותו ית'.

וענין זה נעשה ע"י תקיעת שופר, והרי תקיעת שופר הו"ע התשובה, כמ"ש הרמב"ם⁴⁷ "אע"פ שתקיעת שופר בר"ה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר עורר ישנים משנתכם וכו' וחזרו בתשובה".

ומובן גם בענינו — שההכנה להגילוי דמשיח, שאז יהי הגילוי ד"הקב"ה בכבודו ובעצמו", היא ע"י ענין התשובה שמגיע ומעורר בבחי' העצמות⁴⁸ (משא"כ ביצי"מ, שאפילו בשעת קריעת ים סוף עדיין הי' מקום למדת הדין לקטרג ולטעון "הללו עובדי ע"ז והללו כו"⁴⁹).

יב. וממשיך בהשיחה ומביא דברי המדרש "באיזה זכות ממשמת ובאה, המרחפת על פני המים (רוחו של משיח), בזכות התשובה שנמשלה למים, שנאמר שפכי כמים לבך", ומבאר שהכוונה לתשובה שהיא מעומק ופנימיות הנפש.

ויש לבאר הדיוק ד"שפכי כמים לבך", לב דוקא — שהלב הוא מהאברים הכי עיקריים שבהם תלוי' חיות כל הגוף, ולא עוד אלא שיש בו מעלה אפילו לגבי המוח [ואף שהמוח שליט על הלב, הרי זה רק על חיצוניות הלב, משא"כ פנימיות הלב הוא גבוה יותר מבחי' המוח⁵⁰], ועד שמצינו במאמרי חסידות⁵¹ שעצם החיות (נקודה העצמית שבנפש) הוא בלב דוקא, ולא במוח.

וזוהו גם מש"נ⁵² "אני ישנה ולבי ער", שזהו מאמר כנס"י שגם כאשר "אני ישנה בגלותא"⁵³, מ"מ, "לבי ער" להקב"ה לתורתו ומצוותיו⁵⁴ — שגם כאן מודגש ענין הלב דוקא, ולא המוח, והיינו, שההתקשרות העצמית עם הקב"ה שהיא בתקפה גם בזמן הגלות היא בלב דוקא.

בשלח יד, כת. ועוד.

50) ראה לקו"ת דרושי ר"ה נח, ד. ובכ"מ.

51) ראה המשך תער"ב ח"א פל"ה (ע' נט).

52) שה"ש ה, ב.

53) זח"ג צה, א.

54) ראה שהש"ר עה"פ.

46) ראה סידור (עם דא"ח) שער התקיעות

רמו, א ואילך. ובכ"מ.

47) הלי' תשובה פ"ג ה"ד.

48) ראה תו"מ סה"מ חשון ע' רסה. אייר

ע' רסב. ועוד.

49) ראה זח"ב קע, ריש ע"ב. מכילתא

וזהו שענין התשובה מעומק ופנימיות הנפש שנעשה הכנה להגילוי דמשיח הוא באופן ד"שפכי כמים לבך" — כיון שעצם החיות הקשור ומגיע ומעורר העצם דלמעלה, הוא בלב דוקא.

יג. וכן תהי' לנו — שבעמדנו באחרון של פסח שבו הוא הגילוי דמשיח,

— לאחרי שלימות העבודה דכל ימי הפסח, הן עניני העבודה דהימים הראשונים, ובעיקר הענין דאכילת מצה, שעיי"ז נעשה הגילוי ד"מלך מלכי המלכים הקב"ה", שחוזר וניעור בכל שנה ע"י אכילת מצה, והן עניני העבודה דימים האחרונים דפסח, שביעי של פסח ואחרון של פסח, עד לסעודת משיח —

יהי' ענין התשובה — כפי שהוא בשלימותו (כנ"ל ס"ד) — בשעתא חדא וברגעא חדא⁵⁵, ועיי"ז זוכים לגילוי המשיח תיכף ומיד, כלשון הרמב"ם⁵⁸ "מיד הן נגאלין", בגאולה האמיתית והשלימה, במהרה בימינו, בעגלא דידן.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן "כי אנו עמך" (החדש). "אבינו מלכנו". "צמאה לך נפשי"].

* * *

יד. ידוע מאמר אדמו"ר הזקן בשם הבעש"ט (שמביא כ"ק מו"ח אדמו"ר בכמה מאמרים ושיחות)⁵⁶ בפירוש הכתוב⁵⁷ "צמאה לך נפשי גו' בארץ צי' ועיף בלי מים כן בקודש חזיתך",

— שאמרו דוד בהיותו במדבר יהודה, בברחו מפני שאול וחשש שיצטרך להרחיק ולצאת מארץ ישראל, ועל זה אמר "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' גו'⁵⁸, לפי ש"כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלקה"⁵⁹ —

"הלואי בקודש חזיתך", היינו, שבקשתו היא, שכשם שבהיותו בארץ צי' ועיף בלי מים נרגש אצלו הצמאון ביותר עד כלות הנפש כו', הנה כמו כן גם לאחרי שיחזור למקום הקדושה — "בקודש" (ציון ירושלים, שלימות הקדושה), יורגש אצלו הצמאון כו'.

גו' צמאה לך נפשי דש"פ צו (לעיל ע' 249 ואילך).

(58) שמואל-א כו, יט.

(59) ראה כתובות קי, סע"ב.

(55) זח"א קכט, סע"א.

(56) ראה כתר שם טוב בהוספות ס"ד.

וש"נ.

(57) תהלים סג, ב"ג — במזמור שהתחילו

לאמרו ב"א ניסן שנה זו. וראה ד"ה מזמור

ומוכן שבשביל זה יש צורך בבקשה גדולה — מצד גודל החידוש שבדבר, שכן, במושכל ראשון אינו מוכן אידך יתכן שבהיותו "בקודש" יהי' רגש הצמאון כמו בהיותו "בארץ צי" ועיף בלי מים".

ולמרות גודל החידוש שבדבר — מבקשים זאת, והעיקר, שסוכ"ס פועלים שאכן תקויים בקשה זו!

טו. וראי' לדבר (שפועלים קיום הבקשה) — ממ"ש הצ"צ בספר המצוות שלו בשרש מצות התפלה⁶⁰ בביאור הענין ד"מי לי בשמים ועמך לא חפצתי גו"⁶¹, ש"הי' נשמע הלשון ממורינו ורבינו נ"ע בדביקותו שהי' אומר בזה"ל איך וויל זע גאָר ניסט, איך וויל ניט דאָיין גן עדן איך וויל ניט דאָיין עולם הבא כו', איך וויל מער ניט אַז דיך אַליין":

ובהקדם המבואר בשיחותיהם של רבותינו נשיאינו⁶² בנוגע לגודל מעלת אדמו"ר הזקן, שהי' נשמה דאצילות, ובהיותו בעולם דלמטה הי' כמו שהוא למעלה — והרי מעמד ומצב זה הי' לאו דוקא בשעת התפלה, אלא גם במשך כל היום, ועאכו"כ לאחרי עבודתו בקודש בהכנה לתפלה, ועאכו"כ בתפלה, ובתפלה גופא בהיותו בתכלית הדביקות כו'.

וכיון שבהיותו בתכלית הדביקות הי' במעמד ומצב ד"מי לי בשמים ועמך לא חפצתי גו", שאין רצונו בג"ע ולא בעוה"ב וכו', נמצא, שהי' אצלו רגש התשוקה והצמאון אליו ית' (לא בארץ צי' ועיף, אלא) בהיותו "בקודש" — כמובן בפשטות שאמירתו שאין רצונו בג"ע ולא בעוה"ב וכו' היתה לאחרי הידיעה וההכרה בגודל המעלה דג"ע ועוה"ב כו', לא רק מהמבואר בספרים [שאז לא היתה יכולה להיות אצלו "ברייטיקייט" כזו לומר שאין רצונו בכך], אלא עי"ז שהוא בעצמו הי' שם!...

— וע"ד הסיפור⁶³ אודות הרב המגיד שפגש בחבר נעוריו מלפני שנעשה תלמידו של הבעש"ט, שגם אז הי' גאון ומקובל כו', ולמד עם חבריו נגלה וקבלה, ושאלו חבריו, מהי הסיבה לשינוי הנהגתו להאריך בתפלתו שלא בערך מכמו שנהגו שניהם בעבר, שגם אז היו מתפללים עם כוונות האריז"ל (וכיון שהלה הי' חבריו של המגיד, בודאי לא היתה תפלתו מן השפה ולחוץ ח"ו, אלא באמיתיות כו').

כאשר הרב המגיד שמע את שאלת חבריו, התחיל להתעניין אצל

62) ראה סה"ש תורת שלום ע' 166. סה"ש תש"ו ע' 6. וש"נ.

63) ראה סה"ש תר"ץ ריש ע' 132 הערה 2. וש"נ. וראה גם תר"מ חכ"ז ע' 464. וש"נ.

60) פ"מ (דרמ"צ קלח, סע"א) — נעתק ב"היום יום" יח כסלו.

61) תהלים עג, כה.

חבירו אודות סדר הנהגתו באורח-חיי, וסיפר לו חבירו שבמשך כל השנה מקדיש כל עתותיו ללימוד התורה, ועניני הפרנסה מתנהלים ע"י זוגתו, עקרת-הבית — מלבד משך שבועות אחדים בשנה, בבוא זמן ה"יריד" השנתי בלייפציג, שאז מכינה זוגתו את כל הדרוש, והוא נוסע ללייפציג ל"יריד" לקנות ולהביא את הסחורה, ובשובו לביתו חוזר לתלמודו, מבלי לבטל זמן נוסף עבור עניני הפרנסה.

וישאל אותו המגיד: לשם מה הנך מבזבז משך זמן ארוך עבור הנסיעה הלךך ושוב — שאז אינך יכול ללמוד תורה כדבעי (דאף שגם בהיותו בדרך עוסק בתורה עד כמה שאפשר, הרי נוסף לכך שאין כל עתותיו בידו, הנה גם בעת שלומד תורה אין זה בערך לימודו בהיותו בביתו במנוחה) — מוטב שתשאר בביתך ורק תחשוב ותתבונן בכל פרי הענינים הקשורים עם ה"יריד", הנסיעה ליריד, החני' בדרך, המשא ומתן ביריד, והדרך חזרה, ובאופן כזה יעלה בידך לסיים את תפקידך במשך זמן קצר שלא בערך לגבי השבועות האחדים שהנך מבזבז למטרה זו? !
ועין חבירו: מדברך נראה שהנך "בטלן" — כדי להביא את הסחורה, מוכרחני להיות שם !

וכן הוא גם בנוגע לענין התפלה עם כוונות האריז"ל — הפטיר הרב המגיד — שכאשר רוצים "להביא את הסחורה", לא מספיקה המחשבה וההתבוננות בעניני הכוונות כו', בה בשעה שהענין עצמו הוא ממנו והלאה, אלא צריך להיות שם בכל מציאותו, ורק אז יכולים "להביא את הסחורה".

ועד"ז בנוגע לענינו, שמאמר אדמו"ר הזקן שאין רצונו בג"ע ולא בעוה"ב וכו' הי' לאחרי ידיעתו מעלת הענין דג"ע ועוה"ב עי"ז שהוא בעצמו הי' שם, כך, שבהיותו "בקודש" (ולא בארץ צי' ועיף), הי' אצלו תוקף הצמאון לעצמותו ית'.

טז. וענין זה שייך במיוחד לחג הפסח — ובהקדמה:

חג הפסח נקרא "זמן חרותנו", כפי שאומרים בנוסח התפלה דכל ימי הפסח, הן בימים הראשונים, הן בחוה"מ, והן בימים האחרונים. והיינו, שאע"פ שכבר הי' ענין החירות בימים הראשונים, מ"מ, צריך להיות וישנו ענין החירות גם בימים האחרונים — כפי שהי' ביצי"מ בפעם הראשונה, שגמר ושלמות היציאה ממצרים הי' בעת קריעת ים סוף בשביעי של פסח, כיון שעד אז היתה עדיין אימת מצרים עליהם⁶⁴.

(64) ראה גם לקו"ש חכ"ב ע' 34. וש"נ.

וענין זה צריך להיות בחג הפסח בכל שנה ושנה — שהרי אמרו חז"ל⁶⁵ "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", ולא רק "כאילו", בכ"ף הדמיון, אלא יתירה מזה — כפי שמוסיף ומחדש בעל ההגדה — "אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים".

יז. ובפרטיות יותר:

נתבאר לעיל⁶⁶ חידושו של בעל ההגדה, שאין כוונתו לומר שעי"ז שהוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו בני חורין בדרך ממילא — שהרי זה דבר המובן מעצמו, ומאי קמ"ל — אלא שהענין דיצי"מ הוא באופן של "פעולה נמשכת" (כפי שמצינו גם בנגלה דתורה שיש ענינים שהם באופן של תוצאה מפעולה שהיתה בעבר, ויש ענינים שהם באופן של פעולה נמשכת⁶⁷), היינו, שיצי"מ שהיתה בשנת ב'תמ"ח היא באופן של פעולה נמשכת גם עתה, ולולי זאת — אילו לא היתה נמשכת גם עתה — "הרי אנו כו' משועבדים היינו לפרעה במצרים".

ויש לומר, שהמקור לדברי בעל ההגדה שיצי"מ היא פעולה נמשכת גם עתה, הוא, מנוסח הברכה שתיקנו אנשי כנסת הגדולה — שנזכר במשנה⁶⁸ — "אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים":

לכאורה מספיק לומר "אשר גאל אותנו ואת אבותינו", ואין צורך לכפול את ענין הגאולה, "גאלנו וגאל כו'".

ומזה שהנוסח הוא "אשר גאלנו וגאל את אבותינו", מוכח, שאין זו רק גאולה אחת, גאולת אבותינו בשנת ב'תמ"ח, שכתוצאה ממנה נעשית בדרך ממילא גם הגאולה שלנו (ואעפ"כ מקדימים את הגאולה שלנו כיון שהיא קרובה יותר אלינו⁶⁸), אלא ישנם שתי גאולות נפרדות (ולא רק נגאלים נפרדים), היינו, שהגאולה שלנו היא גאולה בפני עצמה, לפי שהענין דיצי"מ ("גאל את אבותינו") הוא באופן של פעולה נמשכת גם עתה.

יח. וענין זה — שיצי"מ היא פעולה נמשכת — מרמז בעל ההגדה במ"ש "ואילו לא הוציא כו' הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים כו'":

לכאורה אינו מובן: למה מזכיר בעל ההגדה אודות החירות של "בני בנינו" — הרי הרחמנות על בן בנו היא פחותה מהרחמנות על בנו

67) ראה לקו"ש ח"ה ע' 178 הערה 38.

65) פסחים קטז, ב (במשנה).

66) שיחת ליל ב' דחה"פ ס"ט (לעיל ע' וש"נ).

68) ראה גם תו"מ חל"ו ע' 232. וש"נ.

286 ואילך). וש"נ.

[כדמוכח מזה שלאחרי ג' דורות נפסקת הרחמנות, כמאמר חז"ל⁶⁹ על הפסוק⁷⁰ "אם תשקור לי ולניני ולנכדי", "עד כאן רחמי האב על הבן"], וא"כ, כיצד תתעורר שמחה על החירות ד"בני בנינו" יותר מהשמחה על החירות ד"בנינו"?

בשלמא מה שמזכיר "בנינו" בהוספה ל"אנו" — הרי זה לפי שיש אדם שבטבעו נוגעים לו בניו (או אבותיו) יותר מעצמו; אבל מה ניתוסף ע"י החירות ד"בני בנינו" על החירות ד"בנינו"?

וכיון שבעל ההגדה מוסיף גם "בני בנינו", מוכח, שס"ל שיצי"מ היא פעולה נמשכת*, שלכן, גאולת "בני בנינו" נעשית בפעם הראשונה בשעה שנולדו — זמן רב לאחרי גאולת "בנינו" בפעם הא', ויש בשמחה דפעם הא' דבן הבן — מה שאין בשמחה ישנה אפילו דעצמו (וע"ד דין דאבלות ישנה).

כלומר: כאשר יש רק גאולה אחת שכתוצאה ממנה נמצאים בדרך ממילא במצב של גאולה גם בדורות שלאח"ז, אין מקום לפרט גם את הגאולה דבני בנים כשמזכירים את גאולת הבנים, דאע"פ שרחמי האב הם גם על בני בניו, מ"מ, הרחמים על בניו הם גדולים יותר, וקים ל"י בדרכה מיני'; משא"כ כאשר הגאולה בדורות שלאח"ז היא (לא בדרך ממילא, אלא) פעולה נמשכת של יצי"מ — הרי בלידתו ניתוסף עוד ענין של גאולה ביחס אליו (נוסף על הגאולה של אבותיו), ובלידת בניו ניתוסף עוד ענין של גאולה ביחס לבני בניו, ובלידת בני בניו ניתוסף עוד ענין של גאולה ביחס לבני בניו ("אנו ובנינו ובני בנינו", ד"עד כאן רחמי האב על הבן").

יט. וזהו ביאור הפתגם⁷¹ שחג הפסח אינו מסתיים אלא נמשך ומאיר תמיד — שאין הכוונה להפעולה שנעשית כתוצאה מחג הפסח, אלא שחג הפסח עצמו (שענינו יצי"מ) הוא באופן של פעולה נמשכת: הענין דמתן-תורה הוא באופן שממנו נמשכים כל עיני העבודה,

---

(* אבל מהזכרת "בנינו" אין הוכחה שיצי"מ היא פעולה נמשכת, שהרי אפ"ל שבזה מסביר שאיך שיהי' טבעו (אם נוגע לו יותר גאולת עצמו או גאולת בנו) צ"ל בשמחה גדולה. ולהמסקנא שזוהי פעולה נמשכת — חידוש גדול מסביר בעל ההגדה, שמה שלא יהי' טבעו, בכאור"א יש ד' (גאולות, בזמנים שונים, ובמילא ד') שמחות.

---

(69) ב"ר פנ"ד, ב (הובא בפרש"י עה"פ). (71) שיחת ליל ב' דחה"פ תש"ג סמ"ז (סה"ש תש"ג ע' 75) — נעתק בהגש"פ עם (70) וירא כא, כג.
לקוטי טעמים ומנהגים בסופה (ע' ג).

וע"ד "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה"⁷², כך, שגם העבודה ד"בכל דרכיך דעהו"⁷³ היא כתוצאה מהענין דמ"ת, אבל אי אפשר לומר שזוהי "פעולה נמשכת" של מ"ת.

— כאשר יהודי לומד תורה, אזי "כל הקורא ושונה הקב"ה קורא ושונה כנגדו"⁷⁴, כמו במ"ת⁷⁵; אבל כאשר מבטלין ת"ת למצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים⁷⁶, הרי אע"פ שענין זה הוא ע"פ הוראה התורה, מ"מ, אין זה אלא תוצאה ממ"ת, ולא פעולה נמשכת דמ"ת.

משא"כ הענין דיצי"מ הוא באופן של פעולה נמשכת בכל עניני העבודה, ולדוגמא: כאשר יהודי לומד תורה — עליו להיות במעמד ומצב של יציאה ממצרים, לא רק בנוגע למצרים כפשוטו, שלא להיות שקוע במ"ט שערי טומאה ח"ו²⁴¹ [דאף ש"אין דברי תורה מקבלין טומאה, שנאמר⁷⁷ הלא כה דברי כאש"⁷⁸, מ"מ, אסור ללמוד במבואות המטונפות⁷⁹, וכמו כן מצינו בהל' ת"ת לאדמו"ר הזקן⁸⁰ שישנו אופן שע"י לימוד התורה ניתוסף חיות בלעו"⁸¹], אלא גם בנוגע למצרים בדקות, מצרים דקדושה — שהלימוד יהי' באופן של יציאה ממצרים וגבולים, מדידה והגבלה, כמ"ש⁸² "ואתהלכה ברחבה". ועד"ז בשאר עניני העבודה.

כ. אך עדיין צריך להבין — איך שייך שהענין דיצי"מ, "זמן חרותנו", יחזור וישנה בכל שנה ושנה, ויתירה מזה, שיהי' באופן של פעולה נמשכת תמיד:

כיון שברגע שלפנ"ז כבר היתה אצלו היציאה ממצרים וגבולים, וכבר עובד עבודתו באופן ד"ואתהלכה ברחבה" — איך שייך לומר שברגע שלאח"ז יהי' אצלו עוה"פ ענין של יצי"מ, עד שיורגש אצלו הצורך לומר "הלל" ("ונאמר לפניו הללויו") כיון שיצא "מעבדות לחירות כו' מאפילה לאור גדול"⁶⁵?

ובסגנון אחר קצת: בשלמא כאשר נמצאים "בארץ צי" ועיף בלי מים", אזי נרגש הצורך והתשוקה והצמאון לצאת ממעמד ומצב זה

(77) ירמי' כג, כט.

(78) ברכות שם. רמב"ם הל' ק"ש בסופן.

(79) שם כד, ב. טושו"ע ואדה"ז או"ח

ספ"ה.

(80) פ"ד ה"ג.

(81) ראה גם "רשימת המנורה" (קה"ת

תשנ"ח) ע' קיג בהערה. וש"נ.

(82) תהלים קיט, מה.

(72) קידושין מ, ב. וש"נ.

(73) משלי ג, ו. וראה רמב"ם הל' דעות

ספ"ג.

(74) תדבאר רפי"ח. יל"ש איכה רמו

תתלד. וראה תו"א יתרו סח, ג.

(75) ראה ברכות כב, א. תו"א שם סז, ב.

(76) מו"ק ט, סע"א ואילך. וראה הל' ת"ת

לאדה"ז שבהערה 80.

(יצי"מ); אבל כאשר נמצאים "בקודש", איך שייך שיורגש הצורך בענין של יצי"מ, "מאפילה לאור גדול"?

והמענה לזה — שענין זה ביקש ופעל ("אויסגעבעטן") דוד המלך באמרו "כן בקודש חזיתך", "הלואי בקודש חזיתך", שגם כאשר נמצאים "בקודש" [נהיינו, לא רק שמרמים את עצמם ("מ'נאַרט זיך") שנמצאים "בקודש", ולא רק שחושבים ומתבוננים ומשתוקקים להיות "בקודש", אלא אכן נמצאים שם — ע"ד פתגם הרב המגיד שכדי להביא את הסחורה צריכים להיות שם (כנ"ל סט"ו)], יהי' הצמאון והתשוקה כמו בשעה שנמצאים "בארץ צי' ועיף בלי מים", והיינו, שגם כאשר נמצאים "בקודש", יהי' ענין של יצי"מ, "מאפילה לאור גדול"⁸³.

כא. ועוד ענין בזה:

הענין דיצי"מ בעבודה, יציאה ממעמד ומצב דארץ צי' ועיף בלי מים — הוא לא רק במעמד ומצב שנפש הבהמית היא בתקפה, בתכלית הגסות, ועבודתו היא לברר ולזכך את נה"ב, שע"ז יוצא מאפילה לאור גדול,

אלא גם לאחרי שמברר ומזכך את נה"ב, ואפילו כאשר מגיע למעמד ומצב ש"לבי חלל בקרבי"⁸⁴ (כפי שאמר דוד המלך), שאין לו יצה"ר, כי הרגו בתענית⁸⁵, ויתירה מזה, שהפך את היצה"ר לטוב, כדאיתא בירושלמי⁸⁶ ש"אברהם אבינו עשה יצה"ר טוב, דכתיב⁸⁷ ומצאת את לבבו נאמן לפניך" (לבבו — שתי לבות, שאף יצה"ר שלו החזירו לטוב) — הנה גם אז יכול וצריך להיות אצלו הענין דיצי"מ.

וההסברה בזה — שעבודתו של יהודי צריכה להיות "בכל מאדך"⁸⁸, בלי גבול, ולכן, גם כאשר נמצא במעמד ומצב נעלה, הנה כאשר מתבונן שנדרשת ממנו עבודה באופן של בלי גבול, אזי נרגש אצלו שבמשך כל ימי חלדו נמצא הוא "בארץ צי' ועיף בלי מים", ומצד זה מתעורר בתשוקה וצמאון לצאת ממעמד ומצב זה, שזהו"ע יצי"מ.

כב. וזהו כללות הענין דיציאת מצרים — "אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים", שהרי "אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו כו", ולכן "בכל דור ודור חייב אדם לראות את

83) המשך הביאור בענין זה — ראה הגהות והערות קצרות" לשם (ע' כז).

לקמן סכ"ד ואילך. 86) ברכות פ"ט ה"ה (ובפי' פני משה).

84) שם קט, כב. 87) נחמי' ט, ח.

85) תניא פ"א. וראה בהנסמן ב"מ"מ, 88) ואתחנן ו, ה.

עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" — שניתן הכח לכאו"א מישראל שבכל זמן ובכל מעמד ומצב תהי' עבודתו באופן של יציאת מצרים, היינו, שגם בהיותו בדרגא נמוכה יוכל לצאת ולהתעלות לדרגא נעלית יותר, וגם בהיותו בדרגא נעלית יורגש אצלו שהיציאה מדרגא זו להתעלות לדרגא נעלית יותר היא בדוגמת היציאה מארץ צי' ועיף בלי מים.

ויש להוסיף בזה, שגם כאשר נמצאים במעמד ומצב שהיציאה ממצרים היא עדיין בדרגא נמוכה, בבירור גסות הנה"ב — יש מקום שביחד עם זה תהי' גם העבודה דיצי"מ כפי שהיא בדרגא נעלית יותר, בבירור ענינים שבדקות כו', ועד להענין דתשובה עילאה.

ולהעיר, שאע"פ שהעבודה בדרגא נעלית יותר היא עבודה קשה יותר מאשר העבודה בדרגא נמוכה [שלכן אמרו "משיח אתא לאתבא צדיקיא בתיובתא"¹⁶, היינו, שכדי לפעול ענין התשובה אצל צדיקים (עבודת התשובה בדרגא נעלית יותר) צריך את כחו של משיח], הרי לאידך גיסא, עבודה זו היא נעימה יותר ("געשמאָקער"), ובמילא נעשית מתוך חיות⁸⁹ והתלהבות יותר, ועל ידה ניתוסף גם בעבודה דיצי"מ כפי שהיא בדרגא נמוכה עדיין.

וזהו גם מ"ש כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע⁹⁰ ש"עתה הוא זמן הבירורים היותר אחרונים דעקבות משיחא .. (ולכן) לא יש עתה סדר והדרגה באופני הבירורים ותיקונם", כך, שגם כאשר נמצאים בדרגא נמוכה יכולים להתחיל מיד באופן העבודה דתשובה עילאה.

ובהדגשה יתירה בעמדנו באחרון של פסח שקשור עם משיח, ש"אתא לאתבא צדיקיא בתיובתא" — הרי בודאי שיכולים להתחיל מיד באופן העבודה דתשובה עילאה, כך, שעבודת התשובה נעשית מתוך שמחה⁹¹, "שובע שמחות"⁹², ומתוך הרחבה.

וכאשר ישראל עושין תשובה — מיד הן נגאלין¹⁵, וזוכים לקיום היעוד⁴⁴ "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר".

* * *

(90) "מבוא" לקונטרס ומעין ע' 22. ולאח"ז באג"ק שלו ח"א ע' רסו.
(91) ראה תניא אגה"ת פ"א.
(92) תהלים טז, יא.

(89) ולהעיר, שגם העבודה בדרגא נמוכה שלפעמים היא באופן ד"אעא דלא סליק ב' נהורא מבטשין ל"י" (ראה זח"ג קסח, א. תניא רפכ"ט) — היא מתוך חיות, שזהו"ע המרירות, ולא ענין העצבות ח"ו (ראה תניא פל"א).

כג. כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר בהתוועדות דאחרון של פסח הנ"ל⁹³ שבשנת תרס"ו הונחה לראשונה בליובאוויטש שכל התמימים — בני הישיבה תומכי תמימים — יאכלו ביחד בחג הפסח בהאולם ("זאָל") הגדול. באחרון של פסח בשנה ההיא, הזמינו את כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע לסעודת היום. ואז צוה כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע ליתן לכל התמימים ד' כוסות יין, אע"פ שמצבה הכלכלי של הישיבה הי' באופן של דחקות.

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) וע"פ הפתגם⁹⁴ שחסיד נשאר לעולם חסיד, ותמים נשאר לעולם תמים ("איינמאָל אַ חסיד איז אַלעמאָל אַ חסיד", "איינמאָל אַ תמים איז אַלעמאָל אַ תמים") — יתנו עתה לכאור"א מהמסובים ד' כוסות⁹⁵.

כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר שיכולים לשתות ד' הכוסות עם הפסקות או בלי הפסקות, העיקר, שתהיי' כוונה ותועלת רצויה בימים הבאים לקראתנו לשלום.

(ואח"כ אמר:) איתא בגמרא⁹⁶ "אין אומרים שירה אלא על היין". ומטעם זה נוהגין באמירת ה"הגדה" להגבוי' את הכוס באמירת ענין של שירה⁹⁷. ובהתאם לכך, הנה ביחד עם שתיית ד' כוסות יין, צריך להיות גם ענין של שירה, ובודאי ינגנו ניגון שמחה.

* * *

כד. בהמשך להמבואר לעיל בענין "צמאה לך נפשי גוי' בארץ צי' ועיף בלי מים כן בקודש חזיתך גוי'", שגם כאשר נמצאים "בקודש" צריך ויכול להיות ענין של צמאון — עדיין צריך להבין:

כיצד יכולים לתבוע — והעיקר, לפעול שיהי' כן באמת — שהצמאון של אדם שנמצא "במדבר יהודה", "בארץ צי' ועיף בלי מים", יהי' באותו תוקף גם אצל אדם שנמצא במקום ישוב, סמוך למים — "בקודש", "מקור"⁹⁸ מים חיים"?!

והגע עצמך:

ידוע הכלל⁹⁹ ש"אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת

(תו"מ חל"ו ע' 312). וש"נ.

96) ברכות לה, א.

97) ראה הגש"פ עם לקוטי טעמים

ומנהגים פסקא "להגבוי' את הכוס" (ע' כ).

98) ירמ"י ב, יג. יז, יג.

99) יומא יח, ב. וש"נ.

93) תש"ד ס"ה (סה"ש תש"ד ע' 111).

וראה גם שיחת אחש"פ תרח"ץ סכ"ג (סה"ש תרח"ץ ע' 277) — נעתק ב"היום יום" אחרון של פסח.

94) ראה גם תו"מ חכ"ה ע' 267. וש"נ.

95) ראה גם שיחת אחש"פ דאשתקד סי"ז

בסלו", היינו, שאע"פ שברגע זה הוא רעב, ולא יוכל לאכול עד לאחרי כמה שעות, מ"מ, כיון שיש לו פת בסלו, אינו דומה הרעבון שלו להרעבון של מי שאין לו פת בסלו, אע"פ שבמשך אותם שעות נמצאים שניהם במצב של רעבון.

ועאכו"כ שאינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי (שלא זו בלבד שאין לו פת בסלו, אלא יתירה מזה) שנמצא במקום שאין אפשרות כלל להשיג פת — "בארץ צי' ועיף בלי מים", ולא עוד אלא שאינו יודע מתי יוכל להגיע למקום ישוב שבו יוכל להשיג פת ומים, כפי שהי' אצל דוד המלך בהיותו במדבר יהודה, שלא הי' יכול לבוא לירושלים.

וכמו כן מובן שאי אפשר להשוות את ההתלהבות והשמחה של אדם שהגיע למקום ישוב לאחרי שהי' "בארץ צי' ועיף בלי מים" — לגבי אדם שנמצא תמיד במקום ישוב.

ודוגמתו בנמשל:

יהודי שהי' בעבר במעמד ומצב שנכשל בעניני עבירות ח"ו, ואח"כ שב אל ה', והתחיל לילך בדרך הישר, עד שנשתנה למהות אחר, מן הקצה אל הקצה — אזי נרגש אצלו תוקף השמחה וההודאה לה' על כך שתמורת זה שבעבר הלך בדרך שהיא היפך רצון ה', אשר, הזכרון כשלעצמו על מצבו בעבר מעורר בו צער וכאב, זכה עתה לילך בדרך הישר; משא"כ יהודי שבמשך כל ימי חייו עסק בתומ"צ, אלא שתובעים ממנו להוסיף ולהתעלות בקודש גופא.

וא"כ, איך אפשר להשוות את העלי' בקודש להיציאה מ"ארץ צי' ועיף בלי מים", הן בנוגע לתוקף הצמאון, והן בנוגע לרגש השמחה וההודאה לה'!?

כה. ועד"ז נשאלת השאלה — בדרגא נמוכה יותר — בנוגע לכללות הענין דחג הפסח:

הן אמת ש"אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו כו", ולכן "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", אבל אעפ"כ, כיצד ניתן להשוות את המעמד ומצב דיצי"מ בפעם הראשונה לגבי "זמן חרותנו" אלפי שנה לאח"ז!?

בשלמא ביצי"מ, הרי כיון שלפנ"ז היו בני משועבדים לפרעה בעבודה קשה, עבודת פרך, הנה כשסו"ס הוכרח פרעה לשלחם ויצאו לחירות

"ביד רמה"¹⁰⁰ — היתה אצלם שמחה עצומה על שיצאו "מעבדות לחרות מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ומאפלה לאור גדול ומשעבוד לגאולה";

אבל כאשר מזכירים סיפור יצי"מ באמירת ה"הגדה" אלפי שנה לאח"ז, נשאלת השאלה: איך אפשר לדרוש מיהודי, ואיך יכול יהודי לפעול על עצמו, שיהי' אצלו רגש של שמחה — שהרי אמירת ההגדה צריכה להיות בקול רם ובשמחה¹⁰¹ — באותו אופן שהי' בעת יצי"מ בפעם הראשונה, בה בשעה שגם בימים שלפני חג הפסח לא הי' במעמד ומצב של שעבוד; אף אחד לא הי' בעה"ב על כספו וזהבו, ובודאי לא היתה עליו בעלות בנוגע לעניני נפשות, וכו' וכו', כך, שמעמדו ומצבו אינו בדומה כלל וכלל להמעמד ומצב שהי' אצל בני" בעת יצי"מ?!

וכמו כן בכל יום — כמ"ש אדמו"ר הזקן¹⁰² ש"בכל דור ודור וכל יום ויום חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים, והיא יציאת נפש האלקית ממאסר הגוף .. ובפרט בקבלת מלכות שמים בק"ש .. ולכן תקנו פ' יציאת מצרים בשעת ק"ש כו", היינו, שדורשים מיהודי שמצד הענין דיצי"מ ברוחניות, יהי' אצלו רגש של שמחה והתלהבות באותו אופן כמו מצד יצי"מ "מעבדות לחרות .. ומשעבוד לגאולה" בפשטות!

ועד"ז בנוגע להענין ד"צמאה לך נפשי גו' בארץ צי' ועיף בלי מים כן בקודש חזיתך גו" — שגם כאשר נמצאים "בקודש", בבחי' מלכות דאצילות (דרגתו של דוד המלך¹⁰³), תהי' התשוקה והצמאון להתעלות לדרגא נעלית יותר [נדכיון שבחי' המלכות רגלי' יורדות כו'¹⁰⁴, לכן ישנה התשוקה להתעלות לעולם האצילות, עולם האחדות, שאין בו מציאות של רע כלל, כמ"ש¹⁰⁵ "לא יגורך רע", כידוע בענין "למען יזמרך כבוד ולא ידום"¹⁰⁶, ש"נהורא תתאה קארי תדיר לנהורא עילאה ולא שכיך כו"¹⁰⁷] — באותו אופן כמו התשוקה והצמאון שהיתה לדוד בהיותו "במדבר יהודה", "בארץ צי' ועיף בלי מים", בפשטות הענינים!

כו. ויובן בהקדם המבואר בתניא פרק לב בענין קיום מצות "ואהבת לרעך כמוך"¹⁰⁸ ש"זהו כל התורה כולה"¹⁰⁹ — "כי יסוד ושורש

(100) בשלה יד, ח.
 (101) סידור האריז"ל בהגש"פ. וראה גם
 שיחת ליל ב' דחה"פ בתחלתה (לעיל ע' 280).
 (102) תניא פמ"ז.
 (103) ראה סהמ"צ להצ"צ מצות מינוי
 מלך (דרמ"צ קח, א ואילך). וראה גם תו"מ
 חל"ח ע' 27. וש"נ.
 (104) ירמ"ה ה, ה. וראה אוה"ת נ"ך עה"פ
 עה"פ.
 (ע' תקסד ואילך).
 (105) תהלים ה, ה. וראה לקו"ת במדבר ג,
 סע"ג. וש"נ.
 (106) שם ל, ג.
 (107) ראה זהר ח"א פו, א. ח"ב רנו, ב.
 (108) קדושים יט, יח.
 (109) שבת לא, א. וראה גם תו"כ ופרש"י

כל התורה הוא להגבי' ולהעלות הנפש על הגוף כו", וענין זה מודגש גם במצות ואהבת לרעך כמוך, שקיומה הוא לפי ש"כולן מתאימות ואב א' לכולנה", שזהו "מצד שורש נפשם בה' אחד, רק שהגופים מחולקים, ולכן העושים גופם עיקר ונפשם טפלה, אי אפשר להיות אהבה ואחזה אמיתית ביניהם כו", כי אם עי"ז ש"נפשם עיקר וגופם טפל".

והענין בזה:

אצל אלו העושים גופם עיקר ונפשם טפלה, הנה אע"פ שמכירים במציאותה של הנשמה, ומתנהגים בפועל ע"פ התורה, כפי שמתחייב מצד מציאותה של הנשמה, מ"מ, כיון שגופם עיקר, אזי יהי' הסך-הכל ע"פ החשבון כפי שהוא מצד הגוף, ששייך רק לענינים של גשם וחומר שנתפסים בחוש המישוש.

ובמצב כזה שהגוף הוא העיקר — הנה כאשר הגוף הוא שבע, אזי קשה ביותר, וכמעט אי אפשר, לפעול על עצמו שירגיש רעב או צמא כמו מי שנמצא במדבר. ועד"ז כשהגוף נמצא במצב של חירות, ללא שעבוד מאימת שבט האדון, אינו יכול לפעול על עצמו שירגיש רגש של יציאה מעבדות לחירות.

משא"כ כאשר נפשו עיקר וגופו טפל, היינו, שאע"פ שהתורה דורשת שתהי' העבודה עם הגוף דוקא, מ"מ, נרגש אצלו שהגוף הוא טפל והעיקר היא הנשמה — אזי אבן-הבוחן אצלו אינו אם הדבר נתפס בחוש המישוש וכיו"ב, אלא אם הוא דבר שלו, היינו, ששייך ונוגע לעיקר מציאותו (נשמתו) ותכלית בריאתו (עבודתו לקונו), ואז, גם אם אין הדבר נתפס בחוש המישוש, נרגשת אצלו מציאות הדבר מצד נשמתו, ובאופן שנשמתו מושלת ושולטת על גופו, שיורגש גם בגשמיות הגוף.

כזו. ויש להוסיף, ששליטת הנשמה על הגוף הו"ע הנראה במוחש בטבע הבריאה, ועד כדי כך, שהנשמה פועלת לא רק בנוגע לרגש הגוף, אלא אפילו בנוגע לגשמיות בשר הגוף.

וכהדוגמא שמביא כ"ק מו"ח אדמו"ר בענין זה¹¹⁰ — מאדם שברח מפני סכנה, מבית שנופלים עציו ואבניו ומתפזרים לכל עבר מפני האש שאוחזת בו, ועמד לנגדו גדר או מחיצה או כותל שיש בו פירצה צרה ביותר שגופו אינו יכול לעבור דרכה, ומ"מ, בידעו שאין לו אפשרות

110) ראה אג"ק שלו ח"ד ע' ריא. סה"מ תרפ"ז ע' קסה. וראה גם תו"מ ח"י ח ס"ע 59 ואילך. וש"נ.

אחרת, וחיינו נמצאים בסכנה, אזי עבר דרך פירצה צרה זו, ואילו לאחרי כן, כשעברה הסכנה, לא יוכל לעולם לעבור דרכה.

ומזה מוכח שרצון הנפש שולט (לא רק על הרגש, אלא גם) על גשמיות בשר הגוף — דאף שמדת הגוף ורוחב הפירצה בהכותל לא נשתנו, מ"מ, תוקף רצון הנפש להנצל מהסכנה, פעל על בשר הגוף שיוכל לעבור במקום צר אע"פ שע"ד הרגיל לא שייך שיעבור דרכו.

וענין זה אינו "מעשה נסים" — שהרי לאו דוקא שמאורע זה אירע אצל צדיק, ויתירה מזה, שלאו דוקא שאירע אצל יהודי. והיינו, שמצד טבע הבריאה יש בכחה של הנפש לשלוט על בשר הגוף, אלא, שבשביל זה יש צורך בהתעוררות רצון הנפש, וכמו בדוגמא הנ"ל שמצד הסכנה נתעורר תוקף רצון הנפש כו'.

ויש להביא דוגמא נוספת — שכאשר אדם מדמה לעצמו שיש לו איזה חולאת רח"ל, הרי אע"פ שכאשר בודקים אותו מוצאים שהוא בריא, מ"מ, מתגלים אצלו בפועל הסימנים החיצוניים של המחלה, והיינו, לפי שכח הדמיון הוא בתוקף ביותר עד שפועל (לא רק על הכחות הרוחניים, אלא) גם על גשמיות הגוף שיהיו בו הסימנים של המחלה. ומזה מובן גם בנוגע לענינים רוחניים — כמ"ש הרמב"ם¹¹¹ אודות הדמיון דחולי הנפשות לחולי הגוף, ועאכו"כ בנוגע לענינים טובים, שהרי "מדה טובה מרובה כו"¹¹².

ומכל זה מובן ששליטת הנשמה על הגוף אינו מעשה נסים, ואינו תלוי בקיום התומ"צ דוקא, אלא זהו דבר טבעי.

וכאשר מדובר אודות ענינים השייכים לקיום התומ"צ — אזי ניתוסף עוד סיוע מלמעלה שתהי' התגברות ושליטת הנשמה על הגוף, שגם בגשמיות הגוף יורגש אמיתית הענין כפי שהוא מצד הנשמה.

כח. ובנוגע לעניננו:

כאשר יהודי נמצא במעמד ומצב שגופו טפל ונשמתו עיקר, אזי אינו מכניס את עצמו תחת שליטת חוקי הטבע — כמ"ש¹¹³ "מאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה", אלא מנהל אורח חיינו מתוך ידיעה והכרה ש"אין עוד מלבדו"¹¹⁴, "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים"¹¹⁵, וכל מה שקורה בעולם — לא זו בלבד שאינו מתייחס לזה

(113) ירמי' יר"ד, ב. וראה סוכה כט, א.

(114) ואתחנן ד, לה.

(115) שם, ד.

(111) בשמונה פרקים שלו פ"ג ואילך. הל'

דעות רפ"ב.

(112) יומא עו, א. וש"נ.

כמקרה ח"ו, אלא אפילו לא כדבר טבעי בלבד, כי אם, כדבר שנעשה זה עתה ע"י הקב"ה, "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית"¹¹⁶.

וכמו כן בנוגע לעובדה שנמצא עתה במעמד ומצב שאינו דומה כלל וכלל להשעבוד שהיו בני"י משועבדים לפרעה [נדאף שנמצאים בגלות, הרי ישנם חוקי המדינה שמגינים מפני אפשרות של עבודת פרך וכיו"ב] — שאין זה בגלל ה"חוקה" ("קאָנסטיטוטשען") וה"משטר" של המדינה, אלא בגלל שהענין דיצי"מ הוא באופן של פעולה נמשכת גם עכשיו, ולולי זאת — "אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים" — "הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו כו", ושום "חוקה" ו"משטר" לא היו מועילים לבטל זאת!

וכיון שכן, לא יפלא שדורשים מיהודי להרגיש בחג הפסח שמחה גדולה כמו מי שיצא "מעבדות לחרות" .. ומאפילה לאור גדול, אע"פ שגם בימים שלפנ"ז לא הי' במצב של שעבוד:

מצד הגוף אמנם לא שייך שירגיש שנמצא עתה במצב של חירות (לא מצד טבע העולם, אלא) בגלל יצי"מ, שהרי הגוף אינו מבין ומרגיש אלקות, השגחה פרטית וכו', כי אם מה שנתפס בחוש המישוש;

אבל אעפ"כ, כשם שרצון הנשמה בענין החיים יכול לפעול בהגוף ענין של צמצום שיוכל לעבור במקום צר ממדתו (כנ"ל סכ"ז), כך גם רצון הנשמה להיות במעמד ומצב ד"אתם הדבקים בה' אלקיכם חיים", פועל שליטה בהגוף — גופו טפל ונשמתו עיקר — שיורגש גם בהגוף שנמצא עכשיו במצב של חירות בגלל יצי"מ.

כט. ועד"ז בנוגע להענין דיצי"מ ברוחניות:

נתבאר לעיל (ס"ו) שקודם היציאה ממצרים היו בני"י שקועים במ"ט שערי טומאה, עד כדי כך, שבגלל זה הוצרכה להיות היציאה ממצרים באופן ש"לא עיכבן כהרף עין". ולמרות היותם במעמד ומצב ירוד כזה — נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם, "הקב"ה בכבודו ובעצמו" — לא רק באופן ש"מזליהו חזי"¹¹⁷, אלא באופן שראו בעצמם את הגילוי. והרי מובן גודל ועוצם ההתלהבות וההתפעלות שהשמחה מהמעבר הפתאומי מן הקצה אל הקצה.

וכמו כן צריך להיות גם כאשר נמצאים "בקודש" — שהרי בכל יום ויום מברך יהודי להקב"ה "שלא עשני גוי", היינו, שקיימת גם

(117) מגילה ג, א. וש"נ.

(116) נוסח ברכת יוצר בתפלת שחרית.

אפשרות הפכית רח"ל¹¹⁸, ולכן מודה להקב"ה על חידוש מציאותו בתור בן אברהם יצחק ויעקב, מתוך שמחה גדולה ביותר, כמו השמחה של היציאה ממ"ט שערי טומאה.

ומזה מובן שגם כאשר נמצאים "בקודש" יכול להיות ענין של צמאון כמו בשעה שנמצאים "בארץ צי" ועיף בלי מים" ("כן בקודש חזיתך") — דכיון שבכל רגע מתחדשת מציאותו, הרי, היותו "בקודש" ברגע שלפנ"ז אינו שולל את התשוקה והצמאון שיזכה להיות בקודש כשתתחדש מציאותו ברגע שלאח"ז.

ל. וזהו גם משנת¹¹⁹ בנוגע להנהגת רב המנונא סבא, שאפילו לאחר שמזונו ה' מונח על שולחנו, ה' מתפלל ומבקש שהקב"ה יתן לו מזונו¹²⁰ — כפי שמבאר אדמו"ר הזקן¹²¹ "שהי" עושה בבקשתו זאת בחי' לכוש לאור חסד העליון (חסד דעתיק) להתלבש במזון זה, ובלתי הבקשה אין זה המזון שלו כלל, וכאילו לא נתנו לו כלום":

יש אופן שיהודי מתנהג ע"פ טבע, היינו, שבודאי יודע שלא "כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"¹²², אלא הקב"ה נותן לו כל צרכיו, ולכן, לפני שאוכל מזונו מברך ומודה להקב"ה, ועד כדי כך ש"כל הנהגה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים .. כאילו גוזל להקב"ה"¹²³, אבל לאחר שמברך ומודה להקב"ה, הרי זה נעשה שלו, ויכול להשתמש בזה כרצונו.

אמנם, יש אופן נעלה יותר — שיהודי אינו שייך להנהגת הטבע, עד כדי כך, שגם לאחר שהמזון שנתן לו הקב"ה מונח על שולחנו, יודע הוא שבכל רגע ורגע צריך המזון להתחדש ממקורו, מבחי' חסד דעתיק, ולולי זאת, "אין זה המזון שלו כלל", כי המזון שלו — מזון של יהודי — אינו קשור עם הנהגת הטבע, אלא עם בחי' חסד דעתיק.

ונמצא, שגם כאשר רואה בעיני בשר שיש לו פת בסלו, מ"מ, כיון שגופו טפל ונשמתו עיקר, אינו מתחשב בהמזון שרואה בעיני בשר, אלא העיקר אצלו הוא חידוש מציאות המזון משרשו ומקורו בבחי' חסד דעתיק, ועל זה מבקש ומתפלל כו', ואז, כאשר אוכל את המזון, אין זה מזון טבעי סתם, אלא מזון שמבחי' חסד דעתיק.

120) זהר ח"א קצט, ב. ח"ב סב, ב. וראה לקו"ש חכו" ע' 99 ואילך. וש"נ.

121) סה"מ תקס"ח ח"א ע' קסח.

122) עקב ח, יז.

123) ברכות לה, סע"א ואילך.

118) ראה שו"ע אדה"ז אר"ח סמ"ו ס"ד. וש"נ.

119) ד"ה יגיע כפיך כי תאכל דליל ב' דחה"פ ספ"ב (לעיל ע' 377). וש"נ.

לא. ונקודת הענין — שכדי שיהודי יוכל "לחיות" את הענין דיצי"מ, "מעבדות לחירות .. מאפילה לאור גדול", כבפעם הראשונה, עליו להיות במעמד ומצב שגופו טפל ונשמתו עיקר, כנ"ל בארוכה¹²⁴.

ולהעיר, שזה גופא שיהודי פועל על עצמו להיות גופו טפל ונשמתו עיקר, הו"ע של יצי"מ — יציאה מהמצרים וגבולים של הגוף; ועי"ז יכול הגוף לעבור דרך הפירצה צרה של כל הדברים המגבילים והמצמצמים, ולצאת "מעבדות לחירות .. מאפילה לאור גדול" בנוגע לכל הענינים הקשורים עם הנהגת הטבע — שנגרש אצלו שהנהגה ע"פ הגבלת הטבע היא ענין של "עבדות" ו"אפילה" לגבי ה"חירות" וה"אור גדול" שבהנהגה מצד הידיעה וההכרה ש"אין עוד מלבדו".

וענין זה נעשה הכנה וכלי להזמן ש"נודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו"¹⁹ — לא רק "שירה חדשה", לשון נקבה, אלא "שיר חדש", לשון זכר, כמבואר בתוס'⁶⁵ בפירוש דברי המכילתא¹²⁵ "כל השירות לשון נקבה חוץ משירה דלעתיד לשון זכר", "כלומר שהנקבה יש לה צער לידה, אף כל הנסים יש אחריהם צער, חוץ מלעתיד שאין אחרי צער", גאולה שאין אחרי גלות — גאולה האמיתית והשלימה לכל אחינו בני ואנו בתוכם, במהרה בימינו, ע"י משיח צדקנו.

* * *

לב. דובר כמ"פ¹²⁶ בנוגע לימים האחרונים דחג הפסח, שלא זו בלבד שהם בדוגמת ימים הראשונים דחג הפסח, אלא עוד זאת, שיש בהם עליו ביתר שאת וביתר עוז לגבי ימים הראשונים דחג הפסח — כיון שימים הראשונים דחג הפסח קשורים עם הגאולה ממצרים, ואילו ימים האחרונים דחג הפסח, שביעי של פסח, ובפרט אחרון של פסח, קשורים עם הגאולה העתידה¹²⁷.

וכיון שבנוגע לגאולה העתידה נאמר¹²⁸ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", הרי מובן שבימים האחרונים דחג הפסח הקשורים עם הגאולה העתידה, צריכים להיות מודגשים אותם ענינים דימים הראשונים דחג הפסח הקשורים עם היציאה ממצרים.

(124) לשלימות הענין — ראה גם שיחת ויש"נ.
 ש"פ שמיני ס"ג (לקמן ע' 376). (127) ראה גם שיחת אחש"פ דאשתקד
 (125) בשלח טו, א. סי"ח (תו"מ חל"ו ס"ע 313 ואילך).
 (126) ראה גם לקו"ש חכ"ב ע' 34 ואילך. (128) מיכה ז, טו.

לג. מהענינים העיקריים בימים הראשונים דחג הפסח הו"ע אמירת ה"הגדה" בלילות הראשונים דחג הפסח, וכיון שהיום הולך אחר הלילה¹²⁹, הרי זה ענין עיקרי גם בהימים הראשונים דחג הפסח.

והנה, ענין ה"הגדה" הוא ע"ש הכתוב¹³⁰ "והגדת לבנך"¹³¹, שזהו ענין עיקרי בחג הפסח, ומשום זה צריכים להשתדל שלא ישנו התינוקות¹³², ולדוגמא: "יהי שולחנו ערוך מבעוד יום כדי להתחיל הסדר מיד כשתחשך. . בשביל התינוקות שלא ישנו"¹³³, וצריכים לעשות כמה פעולות כדי להתמי' את התינוקות שישאלו¹³⁴, שגם הם ישתתפו במהלך ה"סדר".

ומהטעמים לזה — לפי שכללות הענין דגלות ושעבוד מצרים והיציאה ממצרים קשור במיוחד עם ילדי ישראל:

שעבוד מצרים התחיל מזה שפרעה לא הי' יכול לסבול ש"בני ישראל פרו גו' במאד מאד"¹³⁵, באמרו אל עמו "הבה נתחכמה לו פן ירבה וגו'"¹³⁶, ועד שגזר "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו"¹³⁷.

וכמו כן בנוגע להגאולה ממצרים — אמרו חז"ל¹³⁸ "בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים", עי"ז שלא התפעלו מקושי השעבוד, והמשיכו ללדת בנים ובנות — בסיוען של ה"מילדות העבריות" שנאמר עליהן¹³⁹ "ותחיין את הילדים", "שהיו מספיקות להם מים ומזון"¹³⁸, וגידלו וחינכו אותם ע"פ המסורת שקיבלו מאבותיהם.

ודוקא ילדים אלו, שנולדו גדלו ונתחנכו במעמד ומצב של שעבוד מצרים, ומעולם לא ראו חיים יהודיים באופן של חירות, ללא שלטון של אינם-יהודים — "הם הכירוהו תחילה (עוד לפני משה רבינו והזקנים), שנאמר¹⁴⁰ זה אלי (שראיתי כבר) ואנוהו"¹⁴¹.

לד. ובפרטיות יותר:

החינוך של בני ובנות ישראל הי' באופן כזה שכאשר בא משה

הגש"פ הנ"ל שם (פיסקא "סדר על שולחנו").

(134) שו"ע אדה"ז שם סל"א. סתע"ג

סי"ד-טו. סל"ח.

(135) שמות א, ז.

(136) שם, יו"ד.

(137) שם, כב. וראה לעיל ע' 296. וש"ג.

(138) סוטה יא, ב.

(139) שם, יז ובפרש"י.

(140) בשלח טו, ב.

(141) סוטה שם (ובפרש"י).

(129) חולין פג, סע"א.

(130) בא יג, ח.

(131) ראה הגש"פ עם לקוטי טעמים

ומנהגים ע' ה.

(132) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סתע"ב

סכ"ג.

(133) שו"ע אדה"ז שם ס"א. — ובסידור

האריז"ל (סידור קול יעקב) משמע שגם את

הקערה צריכים לסדר קודם ההליכה לבית

הכנסת, אבל בבית הרב אין נוהגין כן (ראה

רבינו ואמר להם את הבשורה ד"פקד פקדתי" ¹⁴², אזי "ויאמן העם גו' ויקדו וישתחוו" ¹⁴³ [היינו, שהאמונה פעלה גם על גופם להיות באופן של קידה, כפיפת קדקוד, ועד להשתחוואה שהיא באופן של השתטחות לארץ בפיטו ידים ורגלים] ¹⁴⁴, והסכימו לצאת ממצרים, ו"לא אמרו היאך נצא למדבר — "ארץ לא זרועה" ¹⁴⁵ — בלא צדה אלא האמינו והלכו" ¹⁴⁶.

כלומר: אע"פ שכבר לא הי' שעבוד מצרים, שהרי "בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים" ¹⁴⁷, וא"כ, היו יכולים בני"י להשאר במצרים שהיתה המעולה שבכל הארצות ¹⁴⁸, "כגן ה' כארץ מצרים" ¹⁴⁹, ובפרט שישבו בארץ גושן שהיתה "מיטב הארץ" ¹⁵⁰ — אעפ"כ, הי' רצונם וחפצם לילך אחר הקב"ה, גם כאשר בשביל זה צריכים לצאת ל"ארץ לא זרועה", ועז"נ ¹⁴⁵ "זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה".

ובאופן כזה חינכו את בניהם ובנותיהם — שגם הם לא ירצו להשאר במצרים, אלא רצונם וחפצם יהי' לילך אחר הקב"ה, והיינו, לא כסברת פרעה שאמר "לכו נא הגברים ועבדו את ה'" (שהרי "אין דרך הטף לזבוח") ¹⁵¹, ואילו הילדים — טוען פרעה — שייכים ל"חברה", וצריכים לחנכם ברוח התרבות של המדינה וכו'; אלא באופן ש"בנערינו גו' נלך בבנינו ובבנותינו גו' נלך" ¹⁵².

ועוד זאת, שההכנה להיציאה ממצרים היתה ע"י דם מילה ודם

פסח ³⁴:

דם מילה — שגם כאשר מדובר אודות ילדים קטנים ביותר, מכניסים אותם מיד בביתו של אברהם אבינו, ברית עם הקב"ה ¹⁵³;

ודם פסח — "משכו וקחו לכם גו'" ¹⁵³, היינו, שלא זו בלבד שלא משתחוים ח"ו לעבודה זרה של מצרים, אלא אדרבה, שלא מתפעלים מהם כלל, ולוקחים את הע"ז שלהם וקושרים אותו בכרעי המטה ¹⁵², על מנת להקריבו קרבן לה', ולאחר שחיטת השה לוקחים מדמו ונותנים "על שתי המזוזות ועל המשקוף" ¹⁵⁴, היינו, לא רק בחדר לפניו מחדר, אלא

(148) פרש"י שלח יג, כב.

(149) לך יג, יו"ד.

(150) ויגש מז, ו. שם, יא.

(151) בא יו"ד, יא (ובפרש"י).

(152) שם, ט.

(153) לך יז, יו"ד ואילך.

(154) בא יב, ז.

(142) שמות ג, טז.

(143) שם ד, לא.

(144) ראה פרש"י מקץ מג, כח.

(145) ירמ' ב, ב.

(146) פרש"י בא יב, לט. וראה פרש"י

האזינו לב, יו"ד.

(147) ר"ה יא, רע"א.

באופן שהתינוקות רואים שאין זה דבר שנעשה בצנעה, כי אם דבר הגלוי ומפורסם לכל,

— תינוקות לא יודעים "חכמות" ("קונצן"), וכאשר רואים שהנהגה כלפי חוץ אינה מתאימה עם ההנהגה שבתוך הבית, שואלים הם לפשר הדבר, דממה־נפשך: אם ההנהגה שבתוך הבית היא כפי האמת — למה מתביישים בפני השכן; ואם מתביישים בפני השכן, הרי זו הוכחה שמהו לא בסדר... —

מבלי להתפעל מכך שהנהגה זו היא בניגוד לדעת פרעה ומצרים, שהם הרוב (בלשון המדינה: "מעדוּשְׁאָרְעֵטִי"), ובמילא טוענים שהנהגה צריכה להיות באופן ד"אחרי רבים להטות"¹⁵⁵ — כיון שבנ"י יש להם סדר הנהגה משלהם, להיותם "הדבקים בה' אלקיכם חיים גו"¹¹⁵.

וכפי שמצינו בהנהגתו של היהודי הראשון — שבין מסעיו וגלויותיו ה' גם במצרים — שהי' אחד ויחיד בניגוד לכל העולם כולו שהי' מעבר השני¹⁵⁶, ולא זו בלבד שלא התפעל מהעולם, אלא אדרבה — "ויקרא שם בשם ה' אֶל־עולם"¹⁵⁷, "א"ת ויקרא אלא ויקרא"¹⁵⁸, שהכריז בכל העולם כולו שהקב"ה הוא "אֶל־עולם", היינו, לא רק "אֶל־העולם", אלא "אֶל־עולם"¹⁵⁹, כיון ש"אין עוד מלבדו"¹¹⁴.

וע"י חינוך בני ובנות ישראל באופן האמור — זכו להציאה ממצרים ע"י משה רבינו, "גואל ראשון"¹⁶⁰.

לה. וענין זה — חינוך בני ובנות ישראל ברוח היהדות — הוא הנקודה העיקרית שעלי' סובב והולך "ליל הסדר":

לכל לראש יש להשתדל "שלא ישנו התינוקות", היינו, שהנשמה לא תתעייף מהעייפות של הגוף שמנסה לגרור את הנשמה אחריו — עי"ז שמחנכים אותם באופן שיורגש אצלם שהנשמה היא העיקר והגוף אינו אלא טפל בלבד.

ואז צריך להיות "והגדת לבנך" — לכל הארבעה בנים, שהרי "כנגד ארבעה בנים דיברה תורה"¹⁹, היינו, שגם כשישנו בן שהנהגתו היא היפך ד"חכם", צריכים לומר לו שגם אודותו דיברה תורה, ולהסביר לו שכשם שביצי"מ שחטו בני"י את הע"ז של מצרים, כמו

(159) ראה לקו"ת ס"פ תבוא (מב, ד. מג,

ג). ובכ"מ.

(160) ראה שמור"ר פ"ב, ד. זח"א רנג, א.

ועוד.

(155) משפטים כג, ב.

(156) ב"ר ספמ"ב.

(157) וירא כא, לג.

(158) סוטה יו"ד, סע"א ואילך.

כן בכל דור ודור צריכים לשחוט את הע"ז של המדינה, שהו"ע ההשתחוואה לסדר ההנהגה בעולם כפי המתחייב ע"פ חוקי הטבע — כיון שאין זה שייך לבנ"י, עליהם נאמר¹⁶¹ "כי לי בני ישראל עבדים", "עבדי הם ולא עבדים לעבדים"¹⁶², ובנדו"ד, ש"חוקות שמים וארץ"¹⁶³ הם בבחינת "עבדים" לה', להיותם כגרזן ביד החוצב בו¹⁶⁴, ובמילא, אין לבנ"י מה להתפעל מחוקי הטבע, אלא עליהם לקיים את רצונו של הקב"ה, גם על חשבון וויתור על אפשרות של פרנסה בדרך הטבע — ע"ד ההליכה "בארץ לא זרועה" — ולידע שזוהי טובתם לא רק ברוחניות, אלא גם בגשמיות, ועד שפועלים שכל ה"ארבעה בנים" נעשים "בני תורה" ("תורה קינדער"), בנים שכנגדם דיברה תורה, ובכוא שביעי של פסח ואחרון של פסח — "הם הכירוהו תחילה".

לוי. וענין זה מודגש גם בימים האחרונים דחג הפסח, הקשורים עם הגאולה העתידה, אודותה מדובר בהפטרה דאחרון של פסח:

לאחרי שהכתוב מבאר גדולות ונפלאות אודות משיח, הן בנוגע לעצמו, "ונחה עליו רוח ה' וגו' רוח דעת ויראת ה' וגו'"¹⁶⁵, "והריחו ביראת ה' ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח"¹⁶⁶, "ושפט בצדק דלים וגו'"¹⁶⁷, והן בנוגע לפעולתו בכל העולם, שישתנה טבע העולם עד כדי כך שאפילו חיות טורפות לא יזיקו, "וגר זאב עם כבש וגו'"¹⁶⁸ — מוסיף הכתוב¹⁶⁸: "ונער קטן נוהג במ".

ולכאורה: מהי ההתפעלות והחידוש בזה ש"נער קטן נוהג במ" — לאחרי שנתבטל טבע האכזריות שלהם?!

אך הענין בזה — שכוונת הכתוב להדגיש את גודל החשיבות של "נער קטן":

ובהקדמה — שישנם הטוענים ש"נער קטן" יש להניחו לנפשו עד שיגדל ויהי' (לא רק בן י"ג שנה, שאז נעשה גדול ע"פ תורה, אלא) בן י"ח שנה, שאז יכול להשתתף ב"בחירות"... ואז יבחר בעצמו את דרכו בחיים, דרך התורה והיהדות, או דרך אחרת ח"ו.

אי לזאת יש להדגיש את גודל החשיבות ד"נער קטן" וגודל ההכרח

(165) שם יא, ב.

(166) שם, ג.

(167) שם, ד.

(168) שם, ו.

(161) בהר כה, נה.

(162) ב"מ יו"ד, א. וש"נ.

(163) ירמ' לג, כה.

(164) ע"ד לשון הכתוב — ישעי' יו"ד, טו.

בחינוכו של הנער מקטנותו — שדוקא עי"ז יכולים להבטיח שכאשר יגדל יבחר לילך בדרך התורה והיהדות.

וענין זה מודגש גם בנוגע להגאולה העתידה — שהערוכה לכך היא עי"ז שישנו גם ה"נער קטן", וכמו ביצי"מ, שכאשר פרעה אמר "לכו נא הגברים", אמר משה רבינו שהגברים לבד אינם יוצאים ממצרים, אלא רק "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו", ועד"ז בגאולה העתידה, שצ"ל גם ה"נער קטן" שמחנכים אותו באופן כזה שלא זו בלבד שהוא בעצמו לא יתנהג כמו "חי' רעה", אלא אדרבה, שיתנהג כראוי למי שתפקידו להיות "נוהג בם", להנהיג גם בעלי-חיים כאלה שמצד עצמם הם חיות טורפות, כמו זאב ונמר, פתן וצפעוני.

לז. וביאור הענין בעומק יותר:

ידוע הביאור¹⁶⁹ בענין "הבן שואל" שבהתחלת ההגדה — שזה שהתינוק דוקא שואל מעורר למעלה הענין ד"כי נער ישראל ואוהבהו"¹⁷⁰, כתוב המדבר בזמן דיצי"מ.

והענין בזה — כפי שמבאר כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע¹⁷¹ בענין "כי נער ישראל ואוהבהו", שזהו ע"ד שרואים במוחש בטבע בני אדם שהאהבה לבן קטן היא גדולה ביותר, ואדרבה, גודל האהבה לבן קטן בטבע בני אדם למטה הוא מפני שכן הוא למעלה, ומזה משתלשל גם למטה.

והיינו, שההתקשרות ואהבה העצמית דהקב"ה לישראל היא לא מצד ענין השכל וההשגה כו', אלא מצד הענין ד"נער ישראל" דוקא, שמורה על הקטנות, שענינו בעבודה הו"ע הביטול, קבלת-עול ומסירת-נפש, שע"ז דוקא לוקחים את העצמיות דלמעלה, משא"כ כאשר העבודה היא מצד השכל וההכנה, שע"ז לוקחים רק עד כמה שיד שכלו מגעת.

וזהו שאמרו חז"ל¹⁷² "פתי יאמין לכל דבר"¹⁷³, זה משה" — דאף שאצל משה רבינו היתה שלימות ההבנה וההשגה, הרי לגבי הקב"ה נחשב הוא ל"פתי". וכן הוא בענין "נער ישראל" — שגם כאשר נמצאים במעמד ומצב שנקראים בשם המעלה, "ישראל", נרגש שלגבי הקב"ה נחשבים ל"נער".

169 (171) בד"ה כי נער ישראל תרס"ו (סה"מ תרס"ו-תרס"ז ע' כו ואילך). וראה גם ד"ה זה תשט"ז (תו"מ חט"ו ע' 118). לקו"ש חכ"א ע' 20 ואילך. וש"נ.

172 (172) ראה שמו"ר רפ"ג.

173 (173) משלי יד, טו.

169 שיחת ליל א' דחה"פ תש"ד בתחלתה (סה"ש תש"ד ריש ע' 77) — הובא בהגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים פיסקא "הבן שואל" (ס"ע יב ואילך).

170 (170) הושע יא, א.

וענין זה — "כי נער ישראל ואוהבהו" — מודגש ביצי"מ שבחג הפסח, וכמו"כ בגאולה העתידה; ומצד זה מודגש בהם גם גודל החשיבות ד"נער ישראל", "נער קטן", כפי שהוא בפשטות הענינים.

לח. ומכל זה מובן שכאשר מתכוננים לגאולה העתידה, יש להדגיש את גודל החשיבות וההכרח שבהתעסקות בענין החינוך, שכל בני ובנות ישראל יקבלו חינוך יהודי:

ישנם הטוענים שכיון ש"אתם המעט מכל העמים"¹⁷⁴, צריכים להשתדל להיות בהיכרות ובידידות עמהם, להתנהג כמותם, לאכול ולשתות ולטייל עמהם, וכיו"ב.

ועד"ז בנוגע לחינוך הילדים — טוענים הם שיש לשלוח אותם לבתי-ספר ממשלתיים ("פּאָבליק-סקול'ס"), שהרי יש לדאוג לכך שבכוא הזמן שיצטרכו למצוא פרנסתם לא ימצאו את עצמם ב"ארץ לא זרועה", אלא יוכלו להתמודד ולהתחרות עם החברה בעולם שמסביבם; ובנוגע ללימודי היהדות — מספיק שילמדו על קצה המזלג בימי ראשון ("סאָנדיי-סקול'ס"), כדי שידעו שהם יהודים, ומי שירצה להדר יותר, ישלח את ילדיו ללימודי יהדות גם בשאר ימי השבוע בשעות אחרי-הצהריים ("עפטער-נון-סקול'ס"), ששם ילמדו גם אל"ף-בי"ת, וילמדו איזה שיר יהודי...

ועל זה צריכים לספר ולהסביר להם כיצד נעשו בני"ל לעם — עי"ז שעזבו את ארץ מצרים, מיטב הארץ, והלכו אחרי הקב"ה, "לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה", ובאופן כזה חינוכו את בניהם ובנותיהם — שידעו שנשמתם עיקר וגופם טפל, שלכן הולכים אחר הקב"ה מבלי לעשות חשבונות אם זוהי ארץ זרועה או ארץ לא זרועה, בידעם שזוהו רצונו של הקב"ה, כפי שנמסר להם עי" נביאו, משה רבינו.

— הן אמת שההנהגה צריכה להיות ע"פ דרכי הטבע, וכמ"ש¹⁷⁵ "וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה", אבל, בודאי לא באופן שעלול להביא לידי סכנה לכללות השייכות ליהדות עי" נישואי תערובת רח"ל, כדאיתא בגמרא¹⁷⁶ שאסרו יינם משום בנותיהם, ועד"ז בשאר ענינים כיו"ב.

צריכים להסביר לאותם הורים שהדרך היחידה להבטיח שילדיהם ישארו יהודים, היא, עי"ז שמגדלים ומחנכים אותם מקטנותם בבית יהודי, ובסביבה יהודית — "הר קדשי"¹⁷⁷ — שחדורים באווירה של יהדות,

(176) שבת יז, ב. וש"נ.

(177) ישע"י יא, ט. ועוד.

(174) ואתחנן ז, ז.

(175) פ' ראה טו, יח. וראה גם לעיל ריש

ע' 295. וש"נ.

תורה ומצוותי, ואז יגדלו באופן ש"הם הכירוהו תחילה", שתהי' להם הכרה באלקות.

וע"י הנהגה כזו נעשה "כי נער ישראל ואוהבהו" — שמגדלים דור שהקב"ה מראה להם אהבתו באופן גלוי, בדוגמת האהבה ל"נער", ילד קטן ("א פיצל קינד"), שרגילים לנשקו וחוזרים ומנשקים אותו כמ"פ במשך היום (משא"כ בן גדול, שלא רגיל שינשקהו כ"כ),

ואהבה זו מתבטאת גם בכך שהקב"ה נותן להם כל המצטרך להם בבני חיי ומזוני, לא רק ברוחניות¹⁷⁸, אלא גם בגשמיות — כמובן מדברי הרמב"ם¹⁷⁹ בנוגע לסדר הלימוד עם "נער", שמבטיחים ונותנים לו ממתקים, ממון וכבוד כו', לפי ערך השגתו.

ומובן שאין זה בסתירה להאמור לעיל בענין "לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" — כי, הכוונה היא שצריכים רק להיות מוכנים לילך אחר הקב"ה אפילו "במדבר בארץ לא זרועה", אבל בנוגע לפועל, הנה כאשר הולכים אחר הקב"ה, "בחוקתי תלכו וגו'"¹⁸⁰, אזי מראה הקב"ה את אהבתו בגלוי ונותן את כל הברכות, "ונתתי גשמיכם בעתם"¹⁸¹, וכל הברכות האמורות בפרשה, גם במשך הזמן הקצר שנמצאים עדיין בגלות, ועד שזוכים לקיום היעוד¹⁸² "ואולך אתכם קוממיות", בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

* * *

לט. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות.

* * *

מ. תוכן המאמר של אדמו"ר הזקן ד"ה ויהי הענן והחושך גו' בביכל הנ"ל¹⁸³ שנתבאר לעיל בהמאמר¹⁸⁴ — ישנו גם בקיצור בלקו"ת צו¹⁸⁵ ד"ה ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' אלקיך לא תעשה מלאכה, וז"ל:

"להבין שבשמע"צ כתיב¹⁸⁶ עצרת תהי' לכם, וכאן כתיב¹⁸⁷ עצרת

(183) נדפס לאח"ז בסה"מ תקס"ח ח"א ע' קעא ואילך.

(184) פ"ב ואילך (לעיל ע' 303 ואילך).

(185) טו, ב.

(186) פינחס כט, לה.

(187) פ' ראה טז, ח.

(178) ראה בהנסמן בתו"מ ח"ד ס"ע 314.

(179) בפיה"מ שלו סנהדרין ר"פ חלק.

וראה הלי' תשובה פ"י ה"ה.

(180) ר"פ בחוקתי.

(181) שם, ד.

(182) שם, יג.

לה' אלקיך. וגם מהו ענין לא תעשה מלאכה, דהל"ל מלאכת עבודה, דהא מלאכת אוכל נפש מותר ביו"ט.

והענין דהנה בגמרא פ"ו דפסחים¹⁸⁸ איכא פלוגתא דתנאי בענין יו"ט, דר"א ס"ל או כולו לה' או כולו לכם, ור' יהושע ס"ל חציו לה' וחציו לכם. ושניהם מקרא אחד דרשו, כתוב אחד אומר עצרת לה' אלקיך וכתוב אחד אומר עצרת תהי' לכם, ר"א סבר או כולו כו', ור' יהושע סבר חלקהו חציו כו'.

ועכ"פ מדכתיב גבי שביעי של פסח לה' אלקיך, מכלל דיש בו שייכות יותר להיות כולו לה' מבשמיני עצרת דכתיב לכם.

ובזה יובן ג"כ מ"ש בו לא תעשה מלאכה, דכיון דאי בעי עושה כולו לה', א"כ אסור בעשיית מלאכת אוכל נפש, כדפסק המג"א¹⁸⁹ שהמתענה תענית חלום ביו"ט אסור בעשיית מלאכה אפי' מלאכת אוכל נפש. והוא הדין אם עושה כולו לה' אסור בעשיית מלאכה לגמרי".

ומסיים בהמאמר¹⁹⁰: "ולכן לא הקריבו שלמי שמחה בשביעי של פסח, שבחינת השמחה של שביעי של פסח גדול כ"כ שאינה יכולה לבוא לבחינת התגלות בבחי' פנימית שהוא בחי' אכילה, כי אם בבחי' מקיף וכו'".

מא. והנה, בדברי אדמו"ר הזקן בלקו"ת "ולכן לא הקריבו שלמי שמחה בשביעי של פסח" — מוסיף הצ"צ בהגהה: "צ"ע".

ובפשטות הכוונה בזה — דלכאורה לא מצינו ששביעי של פסח יהי' חלוק בזה שלא הקריבו בו שלמי שמחה.

וכבר שקו"ט בזה הגאון ר' נחמי' מדובראוונא בשו"ת דברי נחמי'¹⁹¹ — דלכאורה איך אפ"ל שלא הקריבו שלמי שמחה בשביעי של פסח, הרי בכל יום ויום מימי הרגל יש חיוב שמחה, כפי שפוסק אדמו"ר הזקן בשו"ע¹⁹² "כל ז' ימי הפסח וח' ימי החג .. חייב אדם להיות שמח וטוב לב .. שנאמר¹⁹³ ושמחת בחגך .. והאנשים בזמן שבהמ"ק הי' קיים היו אוכלין בשר שלמים לשמחה", וא"כ, כדי לקיים חיוב השמחה בשביעי של פסח חייבים להקריב בו שלמי שמחה.

ולאחרי אריכות השקו"ט מסיק בדברי נחמי': "לכן מחמת כל הנ"ל לבי אומר לי דלא אמרה מוח"ז רבינו ז"ל מעולם, ואיזה מעתיק טועה כתבה".

(191) ריש חלק אהע"ז בליקוט (ע' 14).

(192) או"ח סתקב"ט ס"רוז.

(193) פ' ראה טז, יד.

(188) סח, ב.

(189) או"ח סתקב"ז סקכ"ב.

(190) שם, ד.

אמנם, נוסף על הדוחק שבדבר לומר שאין זה מדברי אדמו"ר הזקן (ובפרט שהצ"צ אינו שולל זאת אלא כותב רק "צ"ע") – הרי דבר זה ניתן להאמר רק בנוגע להדרוש בלקו"ת, ששם הובא ענין זה בשורה אחת בלבד, קרוב לסיום הדרוש, כך, שגם אם נאמר ששורה זו "איזה מעתיק טועה כתבה", עדיין אפשר ללמוד את כל הדרוש גם ללא שורה זו; אבל כיון שענין זה הוא בארוכה במאמר בהביכל הנ"ל, ושם הוא ענין עיקרי שהובא בהתחלת המאמר, ועל זה מיוסד כל המאמר ("להבין .. מה שאין שלמי שמחה בשביעי של פסח") – הרי עכצ"ל שדברים אלו הם דברי אדמו"ר הזקן.

ולהעיר, שבסיום המאמר בביכל הנ"ל¹⁹⁴ יש הגהה מהצ"צ בענין כינור של שמונה נימין כו', והיינו, שמאמר זה הי' למראה עיני הצ"צ, ובנוגע לגוף הענין "שאיין שלמי שמחה בשביעי של פסח" – לא העיר הצ"צ מאומה (מלבד מ"ש בלקו"ת: "צ"ע").

מב. ויש להקדים ולבאר גדר החיוב דשלמי שמחה:

איתא בגמרא¹⁹⁵ "שלש מצוות נצטוו ישראל בעלותם לרגל, ראיה וחגיגה ושמחה".

וברמב"ם¹⁹⁶: "שלש מצוות עשה נצטוו ישראל בכל רגל משלש רגלים, ואלו הן, הראיה, שנאמר¹⁹⁷ יראה כל זכורך, והחגיגה, שנאמר¹⁹⁸ תחוג לה' אלקיך, והשמחה, שנאמר¹⁹³ ושמחת בחגך. הראיה .. היא שנראה פניו בעזרה ביום טוב הראשון של חג ויביא עמו קרבן עולה .. החגיגה .. היא שיקריב שלמים ביום טוב הראשון של חג כבואו להראות .. והשמחה .. היא שיקריב שלמים יתר על שלמי חגיגה ואלו הם הנקראים שלמי שמחת חגיגה, שנאמר¹⁹⁹ וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלקיך".

ויש לדייק בלשון הרמב"ם – שאינו כותב כלשון הגמרא "שלש מצוות נצטוו ישראל בעלותם לרגל", אלא "בכל רגל"?

ויש לומר הביאור בזה:

בנוגע למצות השמחה בזמן הזה שאין ביהמ"ק קיים – פוסק הרמב"ם²⁰⁰ "אע"פ שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבארין בהלכות חגיגה, יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובני

ראה טז, טז.

(194) שם ע' קפא.

(198) פ' ראה טז, טז.

(195) חגיגה ו, ב.

(199) תבוא כז, ז.

(196) ריש הל' חגיגה.

(200) הל' יו"ט פ"ו הי"ד-ח.

(197) תשא לד, כג. פ'

ביתו כל אחד כראוי לו. כיצד הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות, והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין נאים כפי כחו, והאנשים אוכלין בשר ושותין יין כו", והיינו, שגם בזמן הזה שאין ביהמ"ק קיים ואין לנו בשר שלמים, יש חיוב שמחה מן התורה (ודלא כדעת התוס' 201 שבזמן הזה שמחת הרגל היא מדרבנן, כי "ושמחת היינו בשלמי שמחה") 202.

וכן פוסק אדמו"ר הזקן בשו"ע 192: "שמחה זו היא מ"ע מה"ת שנאמר ושמחת בחגך .. ועכשיו שאין בהמ"ק קיים .. הואיל ואי אפשר לנו לשמוח בו בעיקר המצוה שהוא אכילת בשר שלמים יש לנו לשמחו בשאר כל מיני שמחה" 203.

ונמצא, שבשמחת יו"ט ישנם ב' פרטים: (א) כללות מצות השמחה — "ושמחת בחגך" — שאינו תלוי בעלי' לרגל. (ב) חיוב מיוחד שישנו בעלי' לרגל בזמן שביהמ"ק קיים — הקרבת "שלמי שמחה".

ועפ"ז יש לבאר דיוק לשון הרמב"ם "שלש מצות עשה נצטוו ישראל בכל רגל", ולא כתב "בעלותם לרגל" — כי, הרמב"ם מדבר גם אודות כללות מצות השמחה, "ושמחת בחגך", שחיובה גם כאשר אין עולין לרגל, בזמן שאין ביהמ"ק קיים (אלא שבזמן שביהמ"ק קיים ישנו חיוב מיוחד "שיקריב שלמים יתר על שלמי חגיגה ואלו הם הנקראים שלמי שמחת חגיגה, שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלקיך");

ומ"ש בגמרא "שלש מצוות נצטוו ישראל בעלותם לרגל, ראי' וחגיגה ושמחה" — קאי רק על החיוב דקרבת, היינו, ש"שמחה" קאי על הקרבת שמקריבים לשם שמחה (שלמי שמחה), ולא על כללות החיוב ד"ושמחת בחגך".

מג. ועפ"ז יש לומר, שהחיוב דהקרבת שלמי שמחה הוא באופן שיש בו דין של תשלומין.

ובהקדם מ"ש בדברי נחמי' ש"לכאורה הי' מקום לומר שדברי רבינו ז"ל נבנו עפ"י דברי התוס' דחגיגה 204 שכתב בשם התוספתא שהשמחה יש לה תשלומין כל שבעה". ומקשה על זה, דכיון שחיוב השמחה הוא בכל יום ויום בפ"ע, א"כ, לא שייך בזה דין תשלומין. וכן

201) ד"ה עשה — מו"ק יד, ריש ע"ב. (203) פרטי החילוקים בין דברי אדה"ז לדברי הרמב"ם — ראה בארוכה לקו"ש חל"ג ע' 62 ואילך.

202) ראה בארוכה שאגת ארי' סי' סה. מנחת חינוך מצוה תפח. (204) שם — ד"ה יש בשמחה.

הקשה גם במנחת חינוך²⁰⁵. ועיי"ש שהביאו את הטורי אבן²⁰⁶ שנתקשה בדברי התוספתא הנ"ל, וכתב שע"כ התוספתא משבשתא היא.

אמנם, מבלי להכנס לשקו"ט בנוגע לכללות דברי התוספתא הנ"ל, הרי בנוגע להקושיא איך שייך לומר שהשמחה יש לה תשלומין כל שבעה מאחר שחיוב השמחה הוא בכל יום ויום בפ"ע — יש לתרץ בפשטות ע"פ האמור שיש לחלק בין כללות ענין השמחה להחיוב דהקרבן שלמי שמחה: אע"פ שחיוב השמחה הוא בכל יום ויום בפ"ע, מ"מ, החיוב דהקרבן קרבן מיוחד לשם שמחה — שלמי שמחה — הוא כמו החיוב דראי' וחגיגה (כמשמעות לשון הגמרא "שלש מצוות נצטוו ישראל בעלותם לרגל, ראי' וחגיגה ושמחה" — שהחיוב דג' קרבנות אלו הוא בשוה), שצריכים להקריבם פעם אחת במשך החג,

— שהרי בנוגע להחיוב דאכילת בשר משום שמחה, "ישראל יוצאין ידי חובתן (משום שמחה) בנדרים ונדבות ובמעשר בהמה" (בכל ענין שיש להן בשר לשובע ואין זקוקין לזבוח שלמים לשם כך)²⁰⁷, כפי שלמדו ממ"ש "ושמחת בחגך, לרבות כל מיני שמחות לשמחה" (ושמחת, כל השמחות במשמע, דלא בעי מיני' אלא שמחה, ואמר מר אין שמחה אלא בכשר, והאי בשר הוא)²⁰⁸ —

וכשם ש"מי שלא חג (שלא הביא חגיגתו, עולת ראייתו ושלמי חגיגתו) ביו"ט הראשון של חג חוגג את כל הרגל", וכולן תשלומין דראשון הם²⁰⁹ — כך גם בנוגע לשלמי שמחה²¹⁰, שיכול להקריבם במשך כל הרגל, מדין תשלומין דראשון²¹¹.

מד. אמנם, ענין זה שחיוב הקרבן שלמי שמחה הוא רק פעם אחת במשך החג, ומי שלא הקריב ביו"ט הראשון מקריבו מדין תשלומין בשאר ימות החג — הוא בחג הפסח כמו בחג הסוכות, וא"כ, אינו ענין לכאורה למ"ש אדמו"ר הזקן ש"לא הקריבו שלמי שמחה בשביעי של פסח", שהרי, אי משום הא שבשביעי של פסח מצד עצמו אין חיוב להקריב שלמי שמחה, אלא מדין תשלומין בלבד, הרי כן הוא גם בשמיני עצרת, ומאי שנא שביעי של פסח משמיני עצרת?

(205) שבהערה 202. שם ט, א (ובפרש"י).
 (206) לחגיגה שם — בקונטרס אבני מילואים.
 (207) חגיגה ז, ב (ובפרש"י). רמב"ם הל' חגיגה פ"ב ה"י.
 (208) שם ט, א (ובפרש"י). רמב"ם שם פ"א ה"ד.
 (209) שם ט, א (ובפרש"י). רמב"ם שם פ"א ה"ד.
 (210) ראה לח"מ שם.
 (211) ראה גם צל"ח חגיגה ו, ב.

ויש לומר הביאור בזה — ע"פ דברי הרמב"ן בסוכה²¹² בפירוש "שמיני (עצרת) רגל בפני עצמו לענין פז"ר קש"ב, פייס בפני עצמו וכו' רגל בפני עצמו וכו'":

לאחרי שהרמב"ן מביא פירוש רש"י ועוד פירושים מדברי הראשונים, ומקשה עליהם — מפרש את הדברים באופן אחר, וז"ל:

"ולי נראה שהלשון שאמרו בשמיני שהוא רגל בפ"ע הוא כמאמרם בפסחים²¹³ (פסח) שני רגל בפ"ע כו', ואיכא דאמר התם תשלומין דראשון הוא ולא רגל הוא. ועיקר מחלוקתם לומר שאם שגג בראשון והזיד בשני, למ"ד רגל בפ"ע, חייב כרת, ולמ"ד תשלומין, פטור. וכן גר שנתגייר בין שני פסחים וקטן שנתגדל בנתיים, למ"ד רגל בפ"ע, חייב לעשות פסח שני, ולמ"ד תשלומין, כל שאינו זקוק לראשון אינו זקוק לשני.

וכן רגל בפ"ע דשמיני לענין זה הוזכר. לפי שעיקר חובת הרגלים רא' וחגיגה, ולזה הוזכרו רגלים בגמרא בכל מקום, לפיכך אמרו רגל בפ"ע, לומר, שטעון מה שטעונין הרגלים, רא' וחגיגה ושמחה. והענין, לפי ששנינו²¹⁴ הכל חייבין ברא' חוץ מחרש שוטה וקטן ועבדים שאינן משוחררים החגר והסומא והחולה. ואתמר התם²⁰⁹ מאי תשלומין, ר' יוחנן אמר תשלומין לראשון, ואם הי' חגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני, כיון שלא חזי בראשון לא חזי בשני. וזה נוהג בכל שבעת ימי החג. אבל שמיני רגל בפ"ע הוא, ואע"ג דלא חזי בכל הנך חזי בשמיני.

ומיהו אינו רגל מיוחד לעצמו לגמרי, שאם חוגג בראשון אינו חוגג בשמיני, אלא כענין בפסחים לרבי דאמר שני רגל בפ"ע הוא. והיינו דאמרינן בפ"ק דר"ה²¹⁵ אימר דאמרינן שמיני רגל בפ"ע הני מילי לענין פז"ר קש"ב אבל לענין תשלומין, תשלומין דראשון הוא, לומר שאם חגג בראשון פטור בשמיני. . אלא מפני שהוא רגל בפני עצמו הוא מתחייב ברא' וחגיגה והוא דלא עבד בראשון".

ומסיק, "אלמא רגל בפני עצמו עשאוהו לכל דבר, והילכך חובת הרגלים עליו, וחייב בו רא' וחגיגה לעצמו, ואע"ג דליכא תשלומין לראשון כגון דלא הוי חזי בהו".

ונמצא, שלדעת הרמב"ן יש חילוק בהחייב דשלמי שמחה (וכן רא' וחגיגה) בין שמיני עצרת לשביעי של פסח — שבשמיני עצרת יש חיוב

(214) ריש מס' חגיגה.

(215) ד, סע"ב.

(212) מח, רע"א (הובא גם בריטב"א ומאירי

סם).

(213) צג, א.

שלמי שמחה מתורת רגל בפ"ע (לא מתורת תשלומין דראשון), שאם לא נתחייב בראשון, חייב בשמיני מתורת רגל בפ"ע, משא"כ בשביעי של פסח אין חיוב הקרבת שלמי שמחה מצד עצמו אלא מדין תשלומין דראשון בלבד, שלכן, אם לא נתחייב בראשון, פטור גם בשביעי.

ועפ"ז יש לבאר מ"ש אדמו"ר הזקן ש"לא הקריבו שלמי שמחה בשביעי של פסח" — שבשביעי של פסח אין חיוב הקרבת שלמי שמחה מצד עצמו אלא מדין תשלומין דראשון בלבד (דלא כבשמיני עצרת שיש בו חיוב מתורת רגל בפ"ע, לדעת הרמב"ן).

ומה שהקשה בדברי נחמי' ש"משמעות דברי רבינו ז"ל הנ"ל היינו שר"ל שרק שביעי של פסח לא היו בו שלמי שמחה, שעל זה נבנה שם יסוד הדרוש שמפני מעלתו דשביעי של פסח שהוא מעין דלעת"ל ועוה"ב שאין בו אכילה ושתיו, ע"כ לא היו שלמי שמחה בשביעי של פסח, משא"כ בחול המועד דפסח שלא שייך זה כו', ואילו ביאור הנ"ל הוא גם בנוגע לחול המועד פסח שאין בו חיוב שלמי שמחה מצד עצמו אלא מדין תשלומין דראשון — יש לבאר זה ע"פ דרשת חז"ל²¹⁶ על הפסוק¹⁸⁷ "ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' אלקיך", "מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות", היינו, שעיקר הענין הוא בשביעי של פסח, וממנו נמשך על כל שאר הימים שנגררים אחריו, כמבואר בדרושי חסידות²¹⁷.

מה. ועדיין יש לעיין אם אדמו"ר הזקן פוסק להלכה כדעת הרמב"ן הנ"ל בפירוש "שמיני רגל בפני עצמו", אם לאו.

והנה, אף שבשו"ע אדמו"ר הזקן שלפנינו ליתא ההלכות דשמע"צ, מ"מ, יש להוכיח שיטת אדמו"ר הזקן בענין זה מנוסח התפלה כפי שקבע בסידורו.

ובהקדם השקו"ט הידועה בנוגע לנוסח התפלה בשמע"צ — דהמחבר²¹⁸ כתב "ליל שמיני אומר בתפלה ותתן לנו את יום שמיני חג העצרת הזה", אבל הרמ"א כתב "ואנו נוהגין שאין אומרים חג בשמיני, דלא מצינו בשום מקום שנקרא חג, אלא אומרים יום שמיני עצרת". והאריך בזה הט"ז, ומסיק דכיון "ששמע"צ נכלל בתוך החג ונגרר אחריו, יש לנו לומר את יום שמיני העצרת חג הזה, דודאי אין לומר חג שמיני עצרת הזה, דאנו צריכים לרמז שאינו חג בפ"ע אלא מחמת החג הסוכות,

המצות רפו, ב. שער האמונה פ"כ"א.

(216) פסחים קכ, א.

(218) שו"ע או"ח ר"ס תרסח.

(217) ראה סידור (עם דא"ח) שער חג

אלא נקרא עצרת של חג כאילו אומר טפל לחג, ומביא גם מתשובת רש"ל²¹⁹ ש"הסכים לנוסח זה ולא לומר את יום שמיני חג עצרת כו"²²⁰.

אמנם, ע"פ דברי הרמב"ן הנ"ל בפירושו "רגל בפני עצמו", ש"רגל בפני עצמו עשאוהו לכל דבר, והילכך חובת הרגלים עליו, וחייב בו ראי' וחגיגה לעצמו" — יכולים שפיר לומר "חג שמיני עצרת הזה".

וכיון שאדמו"ר הזקן קבע בסידורו את הנוסח "שמיני עצרת החג הזה", שמשמעו שאינו חג בפני עצמו, אלא נקרא עצרת של חג, טפל לחג, משמע, שפוסק להלכה שלא כדעת הרמב"ן.

מו. אבל אעפ"כ, גם אם אדמו"ר הזקן פוסק להלכה שלא כדעת הרמב"ן הנ"ל, אין זה סיבת ה"צ"ע" על מ"ש בלקו"ת ש"לא הקריבו שלמי שמחה בשביעי של פסח" (שזהו על יסוד דברי הרמב"ן, כנ"ל בארוכה) — שהרי מצינו בפנימיות התורה ביאורים גם בדעת יחיד שאין הלכה כמותו,

— ולדוגמא: הביאור בלקו"ת²²¹ בענין שופר של ר"ה של יעל פשוט, אף שאין הלכה כן²²². ועד"ז מ"ש בלקו"ת²²³ ש"נדה וזבה טהרתן במים חיים דוקא", אף שאין הלכה כן²²⁴. ועד"ז מ"ש בלקו"ת²²⁵ בענין "מה שאומרים במוצאי שבת אל תירא עבדי יעקב כו'", אף שאדמו"ר הזקן לא קבע נוסח זה בסידורו²²⁶ —

כי, אע"פ שבנוגע למעשה בפועל אי אפשר לקיים ב' הדעות, ובהכרח לקבוע ההלכה כדעה אחת, הרי "אלו ואלו דברי אלקים חיים"²²⁷, ובפנימיות הענינים יש מקום גם להדעה שאין הלכה כמותה²²⁸.

מז. ויש לומר, שסיבת ה"צ"ע" היא (לא מפני שענין זה הוא רק לדעה אחת ואין זה מתאים לפס"ד להלכה, אלא) מפני שגם לדעה זו אין זה מתאים עם תוכן הענין שנתבאר בהדרוש ע"פ פנימיות הענינים:

(223) שלח מב, ב. וראה הערות וצינונים מכ"ק אדמו"ר שליט"א לשם. וראה גם אג"ק חכ"ד ע' סו. וש"נ.

(224) טושו"ע יו"ד ר"ס רא, ובש"ך שם. (225) בלק עב, ב.

(226) ראה גם תו"מ חל"ח ריש ע' 178. וש"נ.

(227) עירובין יג, ב. וש"נ.

(228) ראה גם לקו"ש חל"ב ע' 135. תו"מ חל"ז ע' 74 הערה 18. וש"נ.

(219) שו"ת מהרש"ל סי' ס"ד. וראה גם שערי תשובה או"ח שם סק"ב, ובהנסמן שם. ברכי יוסף שם.

(220) ראה גם כנה"ג סי' מח (הובא בברכי יוסף שם) "דכשאומו את יום שמיני חג עצרת הזה נראה דיום ח' עצמו חג, וליתא כו', אבל כשאומו את יום שמיני עצרת חג, יש לפרשו את יום שמיני העצרת של חג שהוא חג הסוכות".

(221) נציבים מה, סע"א.

(222) טושו"ע ואדה"ז או"ח ר"ס תקפו.

תוכן הדרוש הוא "שמפני מעלתו דשביעי של פסח שהוא מעין דלעת"ל ועוה"ב שאין בו אכילה ושתי', ע"כ לא היו שלמי שמחה בשביעי של פסח" (כנ"ל מדברי נחמי').

ובפרטיות יותר — כמבואר שם²²⁹ מארז"ל²³⁰ "העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתי' כו'" לדעת הרמב"ן²³¹ "שקאי על זמן תחיית המתים שיהי' האדם בגוף ואעפ"כ אין בו לא אכילה כו'", כיון שאז "יתגלה גילוי אלקותו מבחי' שלמעלה מהשתלשלות לכן לא יתגלה בבחי' אכילה פנימית כו'", וכן הוא גם בנוגע לשביעי של פסח שבו הי' הנס דקריעת ים סוף — "דהנה כתיב²³² ה' ילחם לכם ואתם תחרישון, כי הנה ידוע שהדבור הוא ע"י בחי' חכמה .. והנה ארז"ל²³³ חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו, כמשל מי שבא לפני מלך גדול כו', והיינו משום איידי דטריד למיבלע לא פליט כו'²³⁴, וקי"ס שנגלה להם גילוי אלקותו ית' שלמעלה מבחי' חכמה לכן כתיב ואתם תחרישון, בחינת שתיקה, ולכן בתפלת שמו"ע ג"כ שהוא מעין אותו גילוי בחי' ביטול כו' אין משמיעין קול כו'" (שהרי תפלת שמו"ע היא "כעבדא קמי מרי'²³⁵", "צלוחתא בחשאי'²³⁶).

ומסיים "ולכן לא הקריבו שלמי שמחה בשביעי של פסח, שבחינת השמחה של שביעי של פסח גדול כ"כ שאינה יכולה לבוא לבחינת התגלות בבחי' פנימית שהוא בחי' אכילה וכו'" (כנ"ל ס"מ).

ועל זה כותב הצ"צ "צ"ע" — כי, ע"פ הביאור ששביעי של פסח הוא מעין עוה"ב שאין בו אכילה כו', הרי זה לא רק באופן שאין צורך בענין של אכילה, אלא אדרבה, שענין האכילה הוא דבר המבלבל, ועפ"ז הי' צ"ל הדין שאסור להקריב שלמי שמחה בשביעי של פסח, והרי הדין הוא רק שאין בו חיוב הקרבת שלמי שמחה מצד עצמו, אלא בתור תשלומין לראשון בלבד, אבל ודאי מותר להקריב בו שלמי שמחה²³⁷.

מח. (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) ובכל אופן, בנוגע לענייננו — הרי אע"פ שנתבאר לעיל שלא הקריבו שלמי שמחה בשביעי של פסח לפי שהוא ע"ד לעת"ל שאין בו לא אכילה ולא שתי', מ"מ, ודאי שאין זה מעכב את הענין דשתיית ד' כוסות (כפי שנוהגים באחרון של פסח²³⁸).

234 ראה חולין קח, ב.

235 שבת יו"ד, א. טושו"ע ואדה"ז או"ח

סו"ס צה.

236 זח"א רי, א.

237 חסר קצת (המור"ק).

238 ראה לעיל סכ"ג. וש"נ.

229 טו, ג.

230 ברכות יז, א.

231 בשער הגמול בסופו (בהוצאת

סו"ס צה.) שאוועל ע' שט).

232 בשלח יד, יד.

233 אבות פ"ה מ"ז.

ובהקדם כללות החילוק שבין בשר לייין:

מבואר בלקו"ת¹⁸⁵ תוכן הענין דהקרבת שלמי שמחה בכל יו"ט — שעיקר השמחה הוא לשמוח בו ית' .. היו"ט נקרא מועדים לשמחה שאז השמחה של מצוה היא ביתר שאת ויתר עז .. ואעפ"כ .. בנפש האלקית אין מאיר כלל בבחינת פנימיות .. משום שהנפש הבהמית מכסה ומסתיר .. ולכן הקריבו שלמי שמחה שזהו פעולה לנפש הבהמית ג"כ המסותרת ומעלמת .. ומונעת שמחת ה', וע"י הקרבת האימורים והדם ע"ג המזבח נכללת ועולה נפש הבהמה לאש שלמעלה .. ולכן ע"י אכילת בשר השלמים היו יכולים לשמוח בה' כי הבשר נעשה בחינת ממוצע .. שיוכלו לשמוח בו ית'".

והנה, כל זה הוא בנוגע לענין השמחה שע"י בשר — "אין שמחה אלא בבשר"²³⁹ — בשר שלמים, שיש צורך בהקרבה ע"ג המזבח שע"יז נעשה הבשר ממוצע שיוכלו לשמוח בו ית'; משא"כ בנוגע לייין — "אין שמחה אלא בייין"²³⁹ — לא מצינו שיהי' צורך בענין של הקרבה ע"ג המזבח כדי שיוכל להמשיך ענין השמחה.

ויש לבאר זה ע"פ מארז"ל²⁴⁰ "עם הארץ אסור לאכול בשר" — שענין זה נאמר בבשר דוקא, משא"כ בייין. וטעם הדבר — לפי שהבשר הוא בדרגא כזו שקשה יותר לבררו ולהעלותו, ולכן, מי שהוא "עם הארץ" אינו יכול להעלות את הבשר .. וכיון שאינו יכול להעלותו, הבשר מורידו ומשפילו"²⁴¹.

ועפ"ז י"ל גם בנוגע לשמחת יו"ט — שבבשר שקשה יותר לבררו, יש צורך בענין של הקרבה ע"ג המזבח כדי שיוכל להיות ממוצע שעל ידו יומשך ענין השמחה, משא"כ בייין.

ולכן, אע"פ שבשביעי של פסח יש הגבלה בנוגע להענין דשלמי שמחה, הרי זה רק בנוגע לבשר, משא"כ בנוגע לייין אין הגבלה זו²⁴², ואדרבה, כל המרבה הרי זה משובת, ועי"ז יומשך שמחה של מצוה בנוגע לקיום התומ"צ במשך כל השנה כולה, בלי מדידה והגבלה.

* * *

(242) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שמבטל עתה את ההגבלה (של ג' כוסות) בנוגע לשתיית יין (ראה תו"מ חלו"ו ס"ע 351 ואילך. וש"נ). — המו"ל.

(239) פסחים קט, א.

(240) שם מט, ב.

(241) לקו"ת בהעלותך לא, ג"ד.

מט. דובר בהתוועדות שלפנ"ז²⁴³ אודות המאמר של הצ"צ (בביכיל כת"י²⁴⁴ שיצא לאחרונה מהשבי) בביאור דברי המשנה²⁴⁵ בנוגע לד' הכוסות, "בין הכוסות הללו אם רוצה לשתות ישתה, בין שלישי לרביעי לא ישתה".

[כ"ק אדמו"ר שליט"א חזר עוה"פ על תוכן הביאור (באמרו שכנראה לא תפסו היטב את הדברים)²⁴⁶, והמשיך לבאר החילוק בין כוס שלישי לכוס רביעי — ששניהם בחציו השני של הסדר הקשור (גם) עם הגאולה העתידה (דלא כב' כוסות הראשונים שבחציו הראשון של הסדר הקשור בעיקר עם יצי"מ) — שכוס שלישי שמברך עליו ברכת המזון, רומז על הסעודה שהקב"ה עושה לצדיקים לעתיד לבוא, וכוס ד' שגומר עליו את ההלל ומברך עליו ברכת השיר, שהן רק שירים ותשבחות, כולו רוחניות, רומז על מעלת עולם הבא (עולם התחי'), שאין בו אכילה ושתי' אלא צדיקים יושבין ונהנין מזיו השכינה — הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א ונדפס²⁴⁷ בלקו"ש חל"ו ע' 212. ואח"כ אמר:]

ועפ"ז יש לבאר את ההוראה מזה שאין מפסיקין בין כוס שלישי לכוס רביעי — שאין להפסיק בין עבודה גשמית לעבודה רוחנית. ובהקדמה:

כללות העבודה דקיום התומ"צ היא באופן שיש בה ענינים הקשורים עם עבודה גשמית, ויש בה ענינים הקשורים עם עבודה רוחנית, ויש כו"כ חילוקים ביניהם, ולדוגמא: ברכת שהחיינו — מברכים רק על מצוות שיש בהם שמחה והנאת הגוף²⁴⁸, ועוד חילוקים כיו"ב.

והנה, ישנם כאלה שמהדרים בעיקר במצוות גשמיות הקשורות עם הגוף, וכמו המצוה דשתיית ד' כוסות, שמהדר בזה ושותה ד' כוסות גם באחרון של פסח; אבל כאשר מדובר אודות עבודה רוחנית, וכמו בענין שמחת המועדים, שלהיותם "מועדי הוי"ו"²⁴⁹ צריכה להיות השמחה באלקות (כמדובר לעיל בהמאמר²⁵⁰) — אזי מתחיל להסס ולהתלבט ("קווענקלען זיך") שזהו"ע שלא כל מוחא סביל, וכיו"ב.

ועד"ז לאידך גיסא — שישנם כאלה שמהדרים בעניני העבודה

(243) שיחת ש"פ ויקרא ס"ט ואילך (לעיל ע' 231 ואילך).
 (244) נדפס לאח"ז באוה"ת וארא (כרך ז) ע' בתקפו ואילך.
 (245) פסחים פ"י מ"ז (ק"ז, סע"ב).
 (246) נכלל בשיחת ש"פ ויקרא הנ"ל.
 (247) בשילוב שיחת ש"פ ויקרא הנ"ל.
 (248) אבודרהם בסדר תפלות של חול — השער השלישי (ברכת המצות ומשפטיהם) — בשם תשובות הגאונים.
 (249) אמור כג, ב. ועוד.
 (250) פ"ג ואילך (לעיל ע' 303 ואילך).

הרוחניים, ואילו בעניני העבודה הקשורים עם ענינים גשמיים אינם מהדרים כ"כ, באמנם, שהענינים הגשמיים ועניני הגוף אינם אלא דבר הטפל.

ועל זה באה ההוראה מזה שאין מפסיקין בין כוס שלישי לכוס רביעי — שאין לעשות הפסק וחילוק בין העבודה הקשורה עם ענינים גשמיים, כמו כוס שלישי שמברכים עליו ברכת המזון, לעבודה הקשורה עם ענינים רוחניים, כמו כוס רביעי שרק אומרים עליו שירות ותשבחות.

ונקודת הענין — שכל עניני העבודה "ניתנו מרועה אחד"²⁵¹, ולכן כולם שוים, וכפי שאמרו חז"ל²⁵² על הפסוק²⁵³ "אורח חיים פן תפלס", "שלא תהא יושב ושוקל מצוותי של תורה", "אחת קלה שבקלות ואחת חמורה שבחמורות" (משא"כ כאשר "יושב ושוקל כו", אזי עלול סו"ס להקל ולזלזל גם במצוות שלכתחילה הי' מחמיר ומקפיד עליהם), כי, כללות הענין דקיום המצוות צריך להיות (לא מצד ההבנה והשגה והרגש שלו, אלא) מצד ציווי הקב"ה, באופן של יראה וקבלת עול, שזהו "ראשית העבודה ועיקרה ושרשה"²⁵⁴.

ג. וענין זה משתקף גם בלימוד התורה — בנוגע לנגלה דתורה ופנימיות התורה:

מהחילוקים שבין נגלה דתורה לפנימיות התורה — שנגלה דתורה עוסקת בענינים גשמיים, והלימוד הוא באופן שיש בו עריבות ("געשמאק") גם מצד השכל, ואפילו מצד השכל המגושם של נפש הבהמית [ולהעיר גם מהלשון הרגיל בנוגע ללימוד נגלה דתורה — "למלא כרסו"²⁵⁵], ואילו פנימיות התורה עוסקת בענינים רוחניים, ונקראת "נשמתא דאורייתא"²⁵⁶.

ובענין זה יש הוראה מזה שאין מפסיקין בין כוס שלישי (הקשור עם ענינים גשמיים) לכוס רביעי (הקשור עם ענינים רוחניים) — שלימוד התורה צריך להיות ללא הפסק בין הענינים הגשמיים שבתורה, נגלה דתורה, להענינים הרוחניים שבתורה, פנימיות התורה.

וגם על זה נאמר "אל תהי יושב ושוקל כו", שאין לחלק בין נגלה דתורה לפנימיות התורה:

בדורות שלפנינו הי' לימוד פנימיות התורה שייך ליחידי סגולה בלבד²⁵⁷, ורק לאחרי הגעגועים כו' וההכנה הראוי'; אבל לאחרי שנתגלתה

(255) רמב"ם הל' יסוה"ת ספ"ד. שו"ע

יו"ד סרמ"ו ס"ד.

(256) זח"ג קנב, א.

(257) ראה תניא אגה"ק רסכ"ו (קמב, ב).

(251) חגיגה ג, ב.

(252) נחומא עקב ב. ועוד.

(253) משלי ה, ו.

(254) תניא רפמ"א.

פנימיות התורה (ועד לאופן שיכולים לבארה גם בשכל דנפש הבהמית) — אי אפשר ללמוד רק נגלה דתורה ללא פנימיות התורה, כפי שפוסק אדמו"ר הזקן²⁵⁸, וכן פוסק גם הגר"א²⁵⁹. וכמו כן לאידך גיסא, שאי אפשר ללמוד רק פנימיות התורה ללא נגלה דתורה, וע"ד שמבאר אדמו"ר הזקן²⁶⁰ בפירוש מאמר רז"ל²⁶¹ "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו", שע"י הלימוד בנגלה דתורה בעוה"ז זוכים ללמוד ולהשיג פנימיות התורה בגן עדן.

וכמדובר כמ"פ שנגלה דתורה ופנימיות התורה הם שני חלקים של "תורה אחת", אשר, שמו של כל א' מהם מורה על השני: השם "נגלה דתורה" מורה שיש גם נסתר דתורה, פנימיות התורה, והשם "פנימיות התורה" מורה שיש גם חיצוניות וגליא דתורה; ודוקא ע"י לימוד שניהם באים להשלימות ד"תורה אחת".

וכאשר לימוד התורה הוא באופן ד"אל תהי יושב ושוקל כו", שלומד הן נגלה דתורה והן פנימיות התורה, כפי יכולת השגתו ושורש נפשו למעלה²⁶², אזי הולך לבטח דרכו, עד שזוכה להגילוי ד"מלך מלכי המלכים הקב"ה בכבודו ובעצמו" — כפי שיתגלה בתכלית השלימות בביאת משיח צדקנו, שילמד פנימיות התורה לכל העם²⁶³, "למקטנם ועד גדולם"²⁶⁴, ועד ש"לא ילמדו עוד איש את רעהו גוי' כי כולם ידעו אותי"²⁶⁴, וכמ"ש הרמב"ם בהל' תשובה²⁶⁵ "שבאותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת, שנאמר¹⁷⁷ כי מלאה הארץ דעה את ה'", ובסוף הלי' מלכים מביא גם סיום הכתוב: "כמים לים מכסים"²⁶⁶ — דיש לומר הדיוק בזה, שטבע ה"מים" שמתפשטים ומגיעים בכל מקום מבלי להתחשב בטבע ותכונה או הרצון של המקום שאליו מגיעים.

ומזה מובן שההשתדלות ש"תרבה הדעה והחכמה והאמת", הן בנוגע לעצמו והן בנוגע להזולת, היא הכנה והקדמה וכלי לקיום יעוד זה בפועל ממש למטה מעשרה טפחים, כאשר "אראנו נפלאות" בביאת משיח צדקנו.

* * *

(262) תניא פ"ד.	(258) הלי' ת"ת פ"א ה"ד. ועוד.
(263) ראה לקו"ת צו יז, א ואילך. ובכ"מ.	(259) ראה מכתב כסלו שנה זו (אג"ק
(264) ירמ' לא, לג.	חכ"ג ע' נז). וש"נ. וראה גם תו"מ חל"ב ריש
(265) ספ"ט.	ע' 303. וש"נ.
(266) ראה גם תו"מ — הדרנים על	(260) לקו"ת ואתחנן ו, ג. שה"ש כב, ד.
הרמב"ם וש"ס ע' קפו ואילך. וש"נ.	ובכ"מ.
	(261) פסחים נ, א. וש"נ.

נא. דובר לעיל (סל"ג) שבחג הפסח מודגש ענין חינוך הבנים והבנות, "והגדת לבנך", ובאופן שלא מתייאשים מאף אחד, אפילו לא מהבן שהוא למטה במדריגה מ"חכם" "תם" ו"שאינו יודע לשאול", כיון שגם כנגדו דיברה תורה, ולכן צריכים להכניס ולחנך גם אותו, ובאופן כזה מתכוננים כולם יחד לגאולה העתידה — כפי שמסיימים את ה"סדר" בהכרזה "לשנה הבאה בירושלים".

וכמדובר כמ"פ²⁶⁷ שענין החינוך מתחיל לא רק מהרגע שבו נולד הילד, שתולים מסביבו "שיר המעלות", וכיו"ב, אלא עוד לפני הלידה — ע"י שמירת הדינים הקשורים עם טהרת המשפחה, שע"י נולדים ילדים בריאים ושלמים בגשמיות וברוחניות.

ובענין זה נכללת גם ההשתדלות שיוולדו עוד ריבוי בנים ובנות²⁶⁸ — כפי שהשתדלו נשי ישראל הצדקניות שהיו באותו הדור שבזכותן נגאלו ישראל ממצרים¹³⁸, והיינו, שלמרות קושי השעבוד, עד כדי כך, שעמרם, ש"גדול הדור הי", "אמר לשוא אנו עמלין, עמד וגירש את אשתו, עמדו כולם וגירשו את נשותיהן" — הנה "בעצת בתו", מרים, שהתווכחה עמו כו' ("זי האָט זיך אויסגע'טענה'ט מיט אים"), "עמד והחזיר את אשתו" — וע"י נולד משה רבינו, גואלן של ישראל! — "עמדו כולם והחזירו את נשותיהן"²⁶⁹, ובהמשך לזה השתדלו נשי ישראל שבאותו הדור — בזמן קושי השעבוד שבעליהן היו עובדים עבודת פרך — שיוולדו להם ריבוי ילדים וילדות, "כן ירבה וכן יפרוץ"²⁷⁰, וכאשר יצאו ממצרים, "בנערינו גו' בכנינו ובבנותינו", "ברכוש גדול"²⁷¹ — "הם הכירוהו תחילה".

וכמו שהי' ביציאת מצרים, כן הוא גם בנוגע להגאולה העתידה, ויתירה מזה, כיון שיעי"מ אינה אלא מעין ודוגמא וטפל להגאולה העתידה²⁷², הרי מובן שהענין דלידת ריבוי בנים ובנות נוגע להגאולה העתידה יותר מאשר ליצי"מ.

והענין בזה — כדאיתא בגמרא²⁷³ "אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף" (אוצר ששמו גוף), שמזה מובן, שע"י לידת כל ילד יולדה ממהרים ומזרזים עוד יותר ביאת בן דוד.

וכל זה — נוסף לכך שההנהגה באופן של פרישות כו' עלולה

(267) ראה גם תו"מ חכ"ט ס"ע 259 ואילך.
 (268) ראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 33 ואילך.
 ח"ל ע' 30. וש"נ.
 (269) סוטה יב, א.
 (270) שמות א, יב.
 (271) לך לך טו, יד.
 (272) ראה ברכות יב, סע"ב.
 (273) יבמות סב, סע"א (ובפרש"י). וש"נ.

להביא מכשול ולגרומם לכמה איסורים כו', וכידוע חומר הענין ע"פ נגלה תורה²⁷⁴, ובפרט ע"פ המבואר בפנימיות התורה²⁷⁵ שענין זה מעכב ביאת המשיח, ומוכן חומר הענין כאשר מעכבים ביאת המשיח אפילו לרגע אחד, ובגלל זה נשארים בגלות כל בני", מליוני יהודים, יחד עם השכינה "שכינתא בגלותא"²⁷⁶, ופמליא של מעלה!

ולכן, צריכה להיות ההנהגה (לא באופן של פרישות, אלא) באופן של קירוב — חייב אדם לרצות את אשתו²⁷⁷, וע"י ההנהגה באופן של הפיוס וריצוי, ע"פ דיני התורה, אזי נעשה המשכת וגילוי כח הא"ס בענין ההולדה²⁷⁸, ובאופן שאין מקום לחשוש מענינים של היפך הבריאות ח"ו, כמבואר בתשובת הצ"צ²⁷⁹ בענין "שומר פתאים ה'"²⁸⁰, ונולדים ילדים בריאים ושלמים, שמחנכים אותם בדרך הישר, בדרך התורה שנקראת "ספר הישר"²⁸¹, ועוד ועיקר, כאמור, שע"ז שממשיכים עוד נשמה ועוד נשמה עד שיכלו כל הנשמות שבאוצר ששמו גוף, אזי "בן דוד בא".

ויה"ר שע"י נשים צדקניות שבדורנו שתתנהגנה כמו הנשים צדקניות שבדור שיצאו ממצרים, נזכה תיכף ומיד ליציאת כל בני" מהגלות, "כרמי צאתך מארץ מצרים", ש"יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים"²⁵, "ביד רמה"¹⁰⁰, לקבל פני משיח צדקנו, ולהכריז בפנינו: "ראו גידולים שגידלנו", בגאולה האמיתית והשלימה במהרה בימינו ממש.

* * *

נב. דובר לעיל (סי"ד) בפירוש הפסוק "כן בקודש חזיתך", שזוהי בקשה ותפלה "הלואי בקודש חזיתך", שגם כאשר נמצאים "בקודש" יהי' הצמאון כמו בשעה שנמצאים "בארץ צי' ועיף בלי מים".

אמנם, לדאבונו, ישנם גם אחינו בני" הנתונים בצרה ובשבי', שאינם זקוקים לבקשה ותפלה על ענין הצמאון — להיותם במעמד ומצב ד"מדבר יהודה", "ארץ צי' ועיף בלי מים",

ויתירה מזה — במעמד ומצב של שעבוד גשמי ורוחני של הגוף והנשמה, שאין מניחים אותם לעסוק בתומ"צ, לשמור שבת, ולחנך את

277 ראה שו"ע או"ח סר"מ ס"י.
278 ראה לקו"ת שה"ש לט, סע"ד ואילך. ובכ"מ.
279 אה"ע ח"א ס"א. ספ"ט.
280 תהלים קטז, ו. וראה יבמות יב, ב.
281 ע"ז כה, א.

274 ראה אנציק' תלמודית ערך השחתת זרע (כרך יא ע' קכט ואילך). וש"נ.
275 ראה ל"ת להאר"ז' ישעי' נט, כ.
וראה גם תר"מ חל"א ע' 187. וש"נ.
276 זח"א כו, ב. ועוד. וראה מגילה כט, א.

בניהם ובנותיהם ע"פ התורה, וצריכים ללחום על זה עד כדי מסירת נפש ממש — שזהו מעמד ומצב גרוע יותר משעבוד מצרים, ש"משה תיקן להם את יום השבת לנוח"²⁸², משא"כ בנדו"ד, שאין מניחים להם לשמור שבת, וכל זה — נוסף על המיצר והדוחק שלהם בגשמיות, דקדוקי עניות ש"מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו"²⁸³ — עכ"פ לפי ערך הדעת שהיתה יכולה להיות אצלם במעמד ומצב של הרחבה.

יהודים אלו אינם זקוקים להתבוננות כדי שיהי' אצלם ענין של צמאון... וע"ד שמבאר אדמו"ר האמצעי²⁸⁴ בנוגע לעני, שמיד כשנזכר במעמדו ומצבו, ללא כל התבוננות, בכה בכח במר נפשו!...

וכאשר מתבוננים במעמדם ומצבם של אחינו בני" הנמצאים בצרה ובשבי', וההתבוננות היא באופן כזה שפועלת שיצטערו בצרתם כאדם המצטער על צרת עצמו ח"ו — אזי נקל יותר לפעול אצל אלה שנמצאים "בקודש" שיהי' אצלם ענין הצמאון כמו אצל אלה שנמצאים בארץ צי' ועיף בלי מים.

והעיקר²⁸⁵ — שכתוצאה מרגש הצער והצמאון כו' יתעוררו להוסיף עוד יותר בעניני התומ"צ בתור עזר וסיוע לאלה שנמצאים בצרה ובשבי', שהרי אפילו מעט אור — ד"נר מצוה ותורה אור"²⁸⁶ — דוחה הרבה מן החושך²⁸⁷, ועאכו"כ כאשר רבים מבנ"י בכל מקום שהם יוסיפו ריבוי ענינים של תומ"צ, שעיי"ז יתוסף אור רב שיתגבר על החושך, וכפס"ד הרמב"ם⁴⁷ שעיי' "מצוה אחת, הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, וגרם לו ולהם תשועה והצלה" — שזוהי הדרך הישרה לפעול שיצאו מהצרה והשבי', ועיי"ז תהי' הצלחה גם בהפעולות בדרך הטבע להוציאם מהצרה והשבי'.

ויהי' שמכאן ולהבא יהי' אצלם רק טוב הנראה והנגלה, מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה²⁸⁸, ובמהרה בימינו יצאו מן המיצר אל המרחב, עד להמרחב דהגאולה האמיתית והשלימה.

ובפרט לאחרי ש"ננצנים נראו בארץ"²⁸⁹, שבכפר חב"ד שבארצנו הקדושה נמצאים כבר הראשונים שהתחילו לצאת משם²⁹⁰, באופן של טיפין טיפין — הנה יהי' שטיפין טיפין אלה יהיו התחלה לנהר גדול, ש"מכיפי'

(287) ראה חובת הלבבות שער יחוד

המעשה פ"ה. תניא פי"ב (יז, א). ובכ"מ.

(288) נוסח ברכה הג' דברהמ"ז.

(289) שה"ש ב, יב.

(290) ראה גם לעיל ע' 75. וש"נ.

(282) שמור" פ"א, כח.

(283) עירובין מא, ב.

(284) דרך חיים פ"ב (ה, ד).

(285) ראה גם לעיל ע' 92. וש"נ.

(286) משלי ו, כג.

מיברך²⁹¹, ומימיו מתרבים והולכים במרוצה ושטפון גדול, היינו, שיצאו משם המון רב של בני, ביד רמה, בנעריהם בבניהם ובבנותיהם, וכל אשר להם, שלמים בגופם ובנפשם, שלמים בממונם ושלמים בתורתם²⁹², "והוי' בראשם"²⁹³, בקרוב ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן "הושיעה את עמך"].

* * *

נג. מספרים²⁹⁴ על א' החסידים שהי' שוהה רבות בליובאוויטש, מבלי לחזור לביתו, אף שהי' דר בוויטעבסק, שהיא במרחק נסיעה שעות ספורות בלבד. ופעם א' שנסע לביתו, אמר, שאינו נוסע מליובאוויטש חו', אלא שצריך להתראות עם בני ביתו כו'.

ועד"ז בנדו"ד — שמצד החיוב דספירת העומר, צריכים לסיים עתה את הסעודה, לברך ברכת המזון ולהתפלל מעריב, ואח"כ ינגנו עוה"פ "הושיעה את עמך".

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון הכנה. ניגון אדמו"ר הזקן — בן ד' הבבות (בבא הד' — ג"פ). "ניע זשוריצי כלפציי", ועמד מלא קומתו ורקד על מקומו.

לאחרי ברכת המזון ותפלת ערבית, קודם הבדלה — אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:]

כל אלה שהשתתפו ב"תהלוכה" (בשביעי של פסח) — ישארו עד לאחרי חלוקת "כוס של ברכה", ואז יצאו כולם יחד בריקוד.

* * *

נד. [לאחרי הבדלה חילק כ"ק אדמו"ר שליט"א לכל הנאספים מ"כוס של ברכה", ואח"כ אמר, שכל אלה שהשתתפו ב"תהלוכה", ינגנו את הניגון של ה"סבא משפוליי" ("דער שפאלער זיידע"), וניגנו הניגון "האָפּ קאַזאַק"²⁹⁵. ואח"כ אמר:]

דובר לעיל (סל"ג ואילך) שהמעלה דחג הפסח קשורה עם "בנינו ובנותינו", החל מ"ליל הסדר" שבו ישנו החיוב "והגדת לבנך", ועד לאחרון של פסח, שבהפטרה שבו נאמר "ונער קטן נוהג במ".

וע"פ הידוע שכל עניני העולם ועניני התורה הם באופן של כללות

ואילך.

(291) שבת סה, ב.

(295) ראה שיחת אחש"פ תש"ד סי"ז

(292) ע"ד פרש"י וישלח לג, יח.

(סח"ש תש"ד ע' 116). וראה גם שיחת אחש"פ

(293) מיכה ב, יג.

(294) ראה גם תו"מ חכ"ז ס"ע 459 תשכ"ב בסופה (תו"מ חל"ג ע' 367).

ופרטות²⁹⁶, הרי מובן, שהענין דבנינו ובנותינו כפשוטו, בכללות, ישנו גם בפרטות, בעבודתו הפרטית של כאו"א מישראל.

ובהקדם לשון חז"ל²⁹⁷ "ברא כרעא דאבוה", היינו, שהילדים, בנים ובנות, נקראים בשם "רגלים".

ומזה מובן, שכשם שבכללות צריכה להיות העבודה לא רק עם עצמו אלא גם עם הבנים והבנות, שהם "כרעא דאבוה" — כך גם בפרטיות, צריכה להיות עבודת עצמו לא רק עם הראש והלב, אלא גם עם העיניים שהם "לבר מגופא"²⁹⁸, רגלים. והסדר בזה הוא, שכאשר עוסקים בענין אחד — הרי זה מסייע גם בענין השני.

וגם מעלת הרגלים מודגשת הן בנוגע ליצי"מ — שהי' צריך להיות התנאי ד"נעליכם ברגליכם"²⁹⁹, והן בנוגע לגאולה העתידה — כמ"ש³⁰⁰ "בנהר יעברו ברגל", היינו, שגם הרגלים צריכים להיות כדבעי.

וענינו בעבודת השם — שענין הרגלים בעבודה הרוחנית מורה על קבלת עול, שזהו בדוגמת הרגל שאין בה החיות בגלוי, לא החיות שבראש, ענין השכל, ולא החיות שבלב, ענין הרגש; ובנוגע לענין המצוות — הרי ע"פ מאמר רז"ל³⁰¹ "היקום אשר ברגליהם"³⁰² זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו", מובן, שענין הרגלים קשור עם מצות הצדקה, צדקה כפשוטה, בממון, ועד"ז צדקה רוחנית.

וכל ענינים אלה צריכים להיות מתוך שמחה, הן בנוגע לענין הצדקה, כהדין בשו"ע³⁰³ שנתנית הצדקה צריכה להיות בשמחה, וכמו כן כל הענינים האמורים לעיל צריכים להיות מתוך שמחה וטוב לבב, ובאופן כזה ממשיכים אותם מ"זמן חרותנו" על כל השנה כולה.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א התחיל לנגן את הניגון "הָאֵפ קָאָזְאָק". ואח"כ צוה לנגן "הושיעה את עמך".]

טרם צאתו ברח"ק אדמו"ר שליט"א בכריאות ושמחה תמידיים ("א געזונטער תמיד און א פריילעכער תמיד"), והתחיל לנגן "כי בשמחה תצאו".]

296) ראה גם תו"מ חל"ח ע' 327. וש"נ.	300) תהלים סו, ו.
297) ראה לעיל ע' 146. וש"נ.	301) פסחים קיט, א. וש"נ.
298) חז"א כא, ב. ועוד.	302) עקב יא, ו ובפרש"י.
299) בא יב, יא.	303) יו"ד סרמ"ט סי"ב-ג.